

GENEZA I POCZĄTEK KONFLIKTU MICHAŁA GLIŃSKIEGO Z JANEM ZABRZEZIŃSKIM W ROKU 1503. Z DZIEJÓW PRZEOBRAŻEŃ ELITY WŁADZY NA LITWIE W POCZĄTKU XVI WIEKU

Dominik Szulc

Magister historii
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej
Instytut Historii
(0048) 500 099 331
dominikszulc@orange.pl

Wprowadzenie

Konflikt marszałka nadwornego litewskiego Michała Glińskiego z marszałkiem ziemskim litewskim Janem Zabrzezińskim należał do tych sporów w łonie elit litewskich z przełomu XV/XVI wieku, które walczyły przyczyniły się do jej podziału na zwalczające się różne stronnictwa, co obserwujemy przez kolejne kilka dekad. Przełomowe znaczenie konfliktu Glińskiego z Zabrzezińskim dla nowożytnych dziejów Litwy dostrzegł już Oskar Halecki. Jego zdaniem działalność marszałka nadwornego *pogłębiła rywalizację rodową i osobiste wśród możnowładztwa litewsko-ruskiego*¹.

Interesujący mnie spór rozgrywał się na dwóch płaszczyznach: ostrej rywalizacji o charakterze osobistym (1503–1504), oraz rywalizacji, która z czasem nabrała

także wymiaru politycznego (1504–1508), gdy na Litwie ukształtowały się już stronnictwa antypolskie i propolskie, skupione wokół M. Glińskiego i J. Zabrzezińskiego². Konflikt ten był na tyle poważny, że na trwałe zapadł w pamięć potomnym. Opisywano go nie tylko w publikacjach historycznych, ale także w literaturze pięknej. Jedną z pierwszych takich prac były „*Śpiewy historyczne*” Juliana Ursyna Niemcewicza, wydane w 1816 r.³ Szczególnie dużo miejsca autor przeznaczył na opisanie burzliwym dziejów życia kniazia Glińskiego, któremu poświęcił dwie części swojego dzieła: *Dumą o kniaziu Micha-*

² Kulisiewicz W. Zaruka (vadium) w prawie litewskim XV–XVII wieku. Warszawa, 1993, s. 51.

³ Niemcewicz J. U. *Śpiewy historyczne* z muzyką i Rycinami. Warszawa, 1816. Pracę tą komentowali m.in.: Narbutt T. *Pomniejsze pisma*. Wilno, 1856, s. 211–214 oraz *Pociecha W.* Gliński Michał (zm. 1534) // *Polski Słownik Biograficzny* (dalej – PSB). Warszawa, 1959–1960, t. VIII, s. 69.

¹ Halecki O. *Dzieje unii jagiellońskiej*. T. II. Kraków, 1949, s. 49.

le Glińskim⁴ oraz *Przypadki do śpiewu o Michale Glińskim*⁵. Z racji swojej typowo poetyckiej konwencji utwór ten nie ma jednak większego znaczenia w badaniach nad konfliktem Glińskiego z Zabrzezińskim.

Apogeum konfliktu Michała Glińskiego z Janem Zabrzezińskim był spór o dzierżawę starostwa w Lidzie, którego areną był odbywający się na początku 1505 r. sejm litewski w Brześciu oraz sejmy, koronny w Radomiu i kolejny litewski w Grodnie z przełomu 1505/1506 r.⁶ Trwający kilka lat ostry spór między obu panami zakończył się ostatecznie w 1508 r., zabójstwem popełnionym przez Glińskiego na Zabrzezińskim oraz zdradą tego pierwszego na rzecz Moskwy⁷. W niniejszej pracy staram się odtworzyć okoliczności wybuchu tego konfliktu, szczególnie jego genezę. Opisywane poniżej wydarzenia chronologicznie poprzedzają więc spór o dzierżawę starostwa lidzkiego.

Geneza konfliktu

Późniejszy sekretarz biskupa krakowskiego Piotra Tomickiego i królowej Bony

Stanisław Górski, uważał, że powodem konfliktu rodzin Glińskich z Zabrzezińskimi była „różnica religii, ponieważ ci [tj. Zabrzezińscy – D. Sz.] byli katolikami, Michał zaś wiary greckiej, która katolicką nienawidzi i wyklina”⁸. Zaufanie szlachty litewskiej-katolickiej względem prawosławnych mieszkańców Wielkiego Księstwa było tak wątpliwe, że nawet po wielu latach i wydaniu przez Zygmunta Augusta słynnego przywileju wileńskiego w 1563 r., uważała ona litewskich „Greków” za szpiegów Moskwy⁹. Górski mylił się jednak, gdyż z osobistej korespondencji Glińskiego z cesarzem Maksymilianem I z 1509 r. dowiadujemy się, iż był on katolikiem, a w trakcie swojego buntu w 1508 r. musiał nawet ukrywać ten fakt, by przyciągnąć do siebie kniaziów i bojarów prawosławnych¹⁰. O tym, że Gliński przeszedł w młodości z prawosławia na katolicyzm informuje nas także *Память Глинских*, część pochodzącego z pierwszej ćwierci XVI wieku moskiewskiego

⁴ Niemcewicz J. U., dz. cyt., s. 158–162.

⁵ Ibidem, s. 163–165. Łącznie Niemcewicz przygotował 33 śpiewy, spośród których tylko 9 poświęcił postaciom wojskowych, pozostałe zaś polskim monarchom (por. Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (dalej – AGAD), Towarzystwo Królewskie Przyjaciół Nauk, sygn. 83, s. 15; uwagi deputacji Towarzystwa z 1816 r. o rękopisie *Śpiewów historycznych*).

⁶ Zob. Szulc D. Z problematyki konfliktu Glińskich z Zabrzezińskimi w latach 1504–1506. Spór o dzierżawę starostwa w Lidzie i jego odbicie na sejmach litewskich w Brześciu i Grodnie oraz sejmie koronnym w Radomiu // *Koło Historii. Materiały Koła Naukowego Historyków Studentów Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej*. 2005, nr 9, s. 155–179.

⁷ Por. Krupska A. Przekaz Rumiancewski Ruskiego wriemiennika jako źródło do genezy i przebiegu buntu Michała Glińskiego // *Historia i współczesność*. 1982, t. VI, s. 111–129.

⁸ Acta Tomicianiana (dalej – AT). Wyd. T. Działyński. Poznań, 1852, t. I, s. 16 (*Commentarius rerum gestarum a Sigismundo primo*).

⁹ Zob. Jerusalmiski K. Rosyjska emigracja w Rzeczypospolitej w drugiej połowie XVI w.: nowe problemy, źródła, interpretacje / Канструкцыя і дэканструкцыя Вялікага княства Літоўскага. Матэрыялы міжнароднай канферэнцыі, Гродна, 23–25 красавіка 2004 г. Мінск, 2007, s. 149.

¹⁰ M. Gliński nazwał się także cesarskim „familiaris”. Jeżeli rzeczywiście bawił poprzednio na dworze Maksymiliana I jako jego dworzanin, mało prawdopodobne aby cesarz przyjął go na służbę gdyby kniaź był wyznania prawosławnego (*Finkel L. Elekcyjа Zygmunta I. Sprawy dynastii jagiellońskiej i unii polsko-litewskiej*. Kraków, 1910, s. 279; tekst listu M. Glińskiego do Maksymiliana I pisanego w Moskwie 15 lipca 1509 r.). Szerzej o wyznaniowym aspekcie buntu Glińskiego pisał m. in. *Кром М. М. Православные князья в Великом Княжестве Литовском в начале XVI века (К вопросу о социальной базе восстания Глинских) // Отечественная история*. 1992, nr 4, s. 145–154.

zwodu genealogicznego¹¹. Być może stąd właśnie wynikał błąd Górskiego. Możliwe jest także, że pomyłka ta spowodowana była faktem, iż w czasie gdy Górski był sekretarzem biskupa Tomickiego Michał Gliński, przebywając w Moskwie, rzeczywiście był już wyznawcą prawosławia. Poseł cesarski na dwór moskiewski z 1517 r. Siegmund von Herberstein napisał bowiem, iż książę Michał będąc uwięzionym musiał „*przyjąć ruską formę modlitwy, po to by uspokoić i załagodzić oburzenie władcy* [moskiewskiego – D. Sz.] *przeciw niemu*“¹². Nie można również wykluczyć celowego działania ze strony Górskiego. Jak wykazała Anna Krupska w źródłach XV i XVI-wiecznych wyznawców wiary greckiej kojarzono z pojęciami *Rutheni* i *schismatici*¹³. Górski chcąc przedstawić Glińskiego jako prawosławnego Rusina (choć ten był pochodzenia tatarskiego)¹⁴, mógł chcieć dać jego jednoznacznie negatywny rys, szczególnie dla początku XVI wieku, gdy Rusini nie byli jeszcze formalnie zrównani w prawach politycznych z Litwinami – katolikami¹⁵ (do których zaliczali się Zabrzezińscy)¹⁶. Oko-

licznością sprzyjającą negatywnemu postrzeganiu postaci Glińskiego byłby również bunt skierowany przeciw władzy prawowitego litewskiego dynasty Zygmunta Starego, na którego czele książę stanął w 1508 r. Tymczasem jeżeli wyeliminuje się z relacji Górskiego wiadomość o greckim tj. prawosławnym wyznaniu Glińskiego, upadnie cała jego teza, jakoby przyczyną napięć między nim a Zabrzezińskim była „*różnica religii*“.

Piszący w tym samym czasie Marcin Kromer genezę omawianych wydarzeń opisał w sposób zupełnie odbiegający od Górskiego, twierdząc że „*<...> Michał Gliński, książę ruski, mąż pelen pychy, który zyskał sobie na Litwie wielkie bogactwa i potęgę, i wielu od siebie uzależnił <...>. Trudne to było do zniesienia dla magnatów litewskich. <...> Obawiano się bowiem, by przypadkiem po śmierci Aleksandra nie sięgnął po panowanie na Litwie i nie oddał jej swoim Rusinom. Krążyły więc powszechne pogłoski, prawdziwe czy fałszywe, że Michał, dążąc do władania księstwem, przygotowuje zasadzkę na Aleksandra*“¹⁷. O nienawiści jaką darzyli Glińskiego możnowładcy litewscy kilkakrotnie pisał także Marcin Bielski¹⁸.

Rzeczywiste lub rzekome obawy o dążenie księcia Michała do objęcia władzy na Litwie po śmierci Aleksandra Jagiellończyka lub nawet o przygotowywanie zamachu na niego, znalazły odzwierciedlenie także w innych współczesnych przek-

¹¹ Бычкова. М. Е. Родословие Глинских из Румянцевского Собрания // Записки отдела рукописей РГБ (dalej – ЗОР). 1976, t. 38, s. 121.

¹² Herberstein v. S. *Rerum Moscoviticarum commentarii Sigismundi liberi baronis in Herberstein, Neyperg et Guettanag. Russie, et quae nunc eius metropolis est, Moscoviae, brevissima descriptio. Chorographia, denique totius imperii, Bazylea, 1549, s. 109.*

¹³ Krupska A. W sprawie genezy tzw. spisku książąt litewskich w 1480–1481 roku. Przyczynek do dziejów walki o „dominium Russie“ // *Roczniki Historyczne*. 1982, r. XLVIII, s. 130.

¹⁴ Suchocki J. Formowanie się i skład narodu politycznego w Wielkim Księstwie Litewskim późnego średniowiecza // *Записки Историчне* (dalej – ZH). 1983, t. 48, z. 1–2, s. 38.

¹⁵ Blaszczyk G. Litwa na przełomie średniowiecza i nowożytności 1492–1569. Poznań, 2002, s. 118–119.

¹⁶ Suchocki J. Formowanie się i skład narodu po-

litycznego w Wielkim Księstwie Litewskim... // ZH, t. 48, z. 1–2, s. 68; Korczak L. Litewska rada wielkowska w XV wieku. Kraków, 1998, s. 102, nr 60 d.

¹⁷ Kromer M. O pochodzeniu i o dziejach Polaków oraz Mowa na pogrzebie Zygmunta I Przekł. i opr. J. Starnawski. Olsztyn, 1982, s. 84.

¹⁸ Bielski M. *Kronika Polska* Wyd. K. Pollak. Sankt, 1856, t. II, s. 921–922.

zach kronikarskich. Maciej z Miechowa w swojej Kronice wydanej w 1521 r. (wydanie drugie, ocenzone) a także Marcin Bielski i Maciej Strykowski, oraz Latopis Raczyńskiego rozpowszechnili tezę o spisku Glińskiego i nadwornego lekarza wielkiego księcia Balińskiego na życie władcy z 1506 r.¹⁹, zaś S. Górski opisał rzekome nieudolne dążenia kniazia do opanowania tronu litewskiego natychmiast po zgonie Aleksandra Jagiellończyka²⁰. Wydarzenia te nie mogły jednak przyczynić się do spolaryzowania rady wielkoksiążęcej wokół marszałków ziemskiego i nadwornego oraz wybuchu między nimi sporu natury politycznej czy osobistej, gdyż ten był już wówczas w pełni.

O wielkich wpływach Glińskiego na dworze wielkoksiążęcym w Wilnie pisał także S. von Herberstein. Książę Michał, zyskawszy wielką sławę podczas swojej służby na dworze Albrechta Saskiego w ostatniej dekadzie XV w., miał powrócić na Litwę przesiąknięty niemieckimi zwyczajami. Aleksander Jagiellończyk, będąc pod wielkim wrażeniem Glińskiego, radził się go we wszystkich ważnych sprawach. Nie dziwi więc konkluzja Herbersteina, że Gliński „popadł w kłótnię z Janem Zabrzezińskim, wojewodą trockim, z powodu króla (Aleksandra)”. Kłótnia ta, aż do śmierci władcy, miała zantagonizować jednak tyl-

ko tych dwóch panów litewskich, nie zaś innych członków rady wielkoksiążęcej²¹, co w rzeczywistości nastąpiło najpóźniej w 1505 r.²²

Im źródło późniejsze, tym informacje o przyczynach konfliktu Glińskiego z Zabrzezińskim są mniej dokładne. Piszący w latach 70-tych XVI wieku M. Strykowski w sposób zupełnie błędny jego początek datował dopiero na przełom 1504 i 1505 r., łącząc ze sporem o dzierżawę starostwa w Lidzie²³.

Co do przyczyn konfliktu Glińskiego z Zabrzezińskim zgodności nie było także w późniejszej historiografii. Piszący na początku XIX wieku Joachim Lelewel uważał, że wynikał on z upokarzania członków rady wielkoksiążęcej przez Glińskiego, czego wyrazem miało być odebranie Zabrzezińskiemu województwa trockiego na początku 1505 r.²⁴, co ze względu na chronologię wydarzeń należy odrzucić. Tymczasem Teodor Narbutt rozpowszechnił tezę o rzekomym sporze Glińskiego z Zabrzezińskim o niewolnicę, którą zaczerpnął z rękopisu „*Śpiewów historycznych*” Niemcewicza. Zgodnie z owym podaniem Glińskiemu miano przywieść piękną tancerkę, śpiewaczkę, grającą na harfie Greczynkę lub Czerkieskę. Zabrzeziński miał jej Glińskiemu pozazdrościć i postanowił ją uprowadzić²⁵. Narbutt dodał ponadto,

¹⁹ *Miechow de M.* Chronica Polonorum / Wyd. H. Wietor. Cracov, 1521, s. 369; *Bielski M.*, op. cit., s. 929; *Strykowski M.* O początkach, wywodach, dzielnościach, sprawach rycerskich i domowych sławnego narodu litewskiego, żemojdzkiego i ruskiego, przedtym nigdy od żadnego ani kuszone, ani opisane, z natchnienia Bożego a uprzejmie pilnego doświadczenia / Opr. J. Radziszewska. Warszawa, 1978, s. 585; *Летопись Рачинского* // Полное Собрание Русских Летописей (dalej – ПСРЛ). Москва, 1980, t. XXXV, s. 166.

²⁰ AT, t. I, s. 4 (*Commentarius rerum gestarum...*).

²¹ *Herberstein v. S.*, op. cit., s. 106.

²² Por. *Szulc D.* Z problematyki konfliktu Glińskich z Zabrzezińskimi w latach 1504–1506. Spór o dzierżawę starostwa w Lidzie... // *Koło Historii...*, nr 9, s. 162–171.

²³ *Strykowski M.* Kronika polska, litewska, żmudzka i wszystkiej Rusi / Wyd. G. Osterberger. Królewiec, 1582, s. 574.

²⁴ *Lelewel J.* Dzieje Litwy i Rusi. Warszawa, 1969, s. 190.

²⁵ *Narbutt T.*, op. cit., s. 211–214.

że Gliński zajmował pierwsze miejsce w radzie wielkoksiążęcej, tak że nic ważnego nie działo się bez jego wiedzy i woli. Zdaniem Narbutta król, rzekomo bez zaleć, ociężały, leniwy, popędliwy, znalazł w osobie Glińskiego człowieka odpowiedniego swoim potrzebom moralnym i politycznym²⁶. Ludwik Finkel odrzucił jednak tezę o sporze o piękną niewolnicę, zwracając uwagę na podeszły wiek Jana Zabrzezińskiego²⁷.

Współczesny Narbuttowi Franciszek Czerny uważał, że panowie litewscy, znając ambicje Glińskiego i nienawidząc go jako Rusina i schizmatyka, lękali się jego wpływów i wszechwładzy. Rzekomo długo nie mogli zmanifestować swojej niechęci do niego, póki sam nie rozpętał burzy politycznej, wznecając spór o dzierżawę starostwa lidzkiego²⁸. Czerny mylił się oczywiście pisząc o Glińskim jako o schizmatyku, słusznie jednak wspomniął znaczące wpływy kniazia na dworze wielkoksiążęcych. Wyrazem tego była chociażby korespondencja cudzoziemskich władców, która regularnie napływała do marszałka nadwornego. W 1501 r. z prośbą o wstawiennictwo u króla zwrócił się do niego chan Złotej Ordy Szach–Achmat²⁹, zaś w 1505 r. chan krymski Mendli–Gerej³⁰. Z podobną prośbą wystąpił nawet wielki mistrz krzyżacki Fryderyk Saski, w

liście z 1503 r.³¹ Znany niemiecki badacz dziejów Polski z przełomu XIX i XX w., Jacob Caro przypomniał wspomnianą już historię sporu o piękną niewolnicę. Caro uważał, że Michał Gliński traktowany był przez stare rody możnowładcze jako dorobkiewicz, *homo novus* w gronie możnowładców litewskich. Łaski, jakimi Gliński cieszył się u króla tłumaczył faktem, iż kniaź był wszakże katolikiem, ale stylem życia bardziej przypominał Rusina, podobnie jak król, który bardziej miał czuć się właśnie Rusinem aniżeli Polakiem³².

L. Finkel przyczyny konfliktu Glińskiego z Zabrzezińskim widział we wzroście znaczenia kniazia Michała. Jego zdaniem wpływ Glińskiego na wielkiego księcia musiał budzić zazdrość i zawiść panów rady, a szczególnie wyniosłego i ambitnego Jana Zabrzezińskiego³³. Być może na nieumiejętność porozumienia się między oboma możnowładcami wpływ miała także przypuszczalna duża różnica wieku. Otóż Finkel był zdania że, kniaź Michał przyszedł na świat pomiędzy 1460 a 1470 r.³⁴, tymczasem Rimvydas Petrauskas pierwszy raz dostrzegł Jana Zabrzezińskiego, jako fundatora (wraz z matką) kościoła w Zabrzezinach już w 1456 r.³⁵ Na początku XVI w. marszałek ziemski byłby więc już w bardzo podeszłym wieku. Stąd zasadne wydaje się określenie obu panów mianem przedstawicieli

²⁶ Narbutt T., op. cit., s. 211–214; *idem*. Dzieje starożytne narodu litewskiego. Wilno, 1840, t. VII, s. 442.

²⁷ Finkel L., op. cit., s. 97, przyp. 4.

²⁸ Czerny F. Panowanie Jana Olbrachta i Aleksandra Jagiellończyka (1492–1506). Kraków, 1871, s. 123/124.

²⁹ Pułaski K. Stosunki z Mendli–Girejem, chanem Tatarów perekopskich. Akty i listy. Kraków, 1881, nr 57, s. 264.

³⁰ Ibid., nr 73, s. 284.

³¹ Akta Aleksandra, króla polskiego, wielkiego księcia litewskiego (1501–1506) (dalej – AA) / Wyd. F. Papee. Kraków, 1927, nr 180, s. 304.

³² Caro J. Dzieje Polski. Warszawa, 1900, t. VI, s. 386.

³³ Finkel L., op. cit., s. 97.

³⁴ Ibid., s. 90, przyp. 1.

³⁵ Petrauskas R. Lietuvos diduomenė XIV a. pabaigoje – XV a. Sudėtis–struktūra–valdžia. Vilnius, 2003, s. 309.

dwóch różnych pokoleń, co dodatkowo mogło utrudniać porozumienie się między nimi. Współczesna socjologia zaznacza bowiem, że o ile już od starożytności dostrzegano proces zmian pokoleniowych, to początkowo uznawano je jedynie za zjawiska genealogiczne lub paragenalogiczne, podczas gdy nie później jak ok. 1514 r. w życiu publicznym całej Europy miało się pojawić nowe pokolenie będące w istocie zupełnie nową generacją, różniącą się od poprzedniego pokolenia także kulturowo, w tym systemem wyznawanych wartości, moralności, idei i wzorca zachowań³⁶.

Ciekawie genezę osobistej rywalizacji Glińskiego z Zabrzezińskim przedstawiła Maria Kuźmińska, biografka Olbrachta Gasztołda. Uważała, że waśń między tymi panami wyrosła na gruncie osobistych ambicji i walki o wpływ na Aleksandra Jagiellończyka. Marszałek ziemski Jan Zabrzeziński chciał wykorzystać rzekomo starczy wiek kanclerza Mikołaja (I) Radziwiłła aby stać się najbardziej wpływowym spośród dostojników świeckich. Zwolennicy Glińskiego stali w opozycji wobec Zabrzezińskiego i wszystkich jego działań, a więc także unii mielnickiej, którą ten gorąco popierał. Po stronie kniazia Michała stanąć mieli ci wszyscy panowie, którzy byli niezadowoleni z długotrwałych rządów stronnictwa Zabrzezińskiego, sięgających jeszcze końca panowania Kazimierza Jagiellończyka. Stronnictwo Glińskiego, które przeciwstawiało się założeniom unii mielnickiej, miało odpowiadać dynastii i młodszymi reprezentantom rodów możnowładczych, którzy karierę

rozpoczęli dopiero w otoczeniu Aleksandra Jagiellończyka³⁷. Z tej hipotezy wykluczyć możemy z pewnością przekonanie Kuźmińskiej o chęci wykorzystania przez Zabrzezińskiego podeszłego wieku Radziwiłła, gdyż ten ostatni był raczej młodszy, choć może niewiele od Jana Juriewicza – pierwszy raz wzmiankowany w 1463 r.³⁸ Zaś co do jego postawy politycznej zdaniem K. Pietkiewicza przynajmniej początkowo nie zajął on w konflikcie Glińskiego z Zabrzezińskim wyraźnego stanowiska³⁹. Uważa on, że Radziwiłł bliższy był poglądom Zabrzezińskiego, przeciwny był zaś wszechwładzy Glińskiego, który wyrsał ponad hierarchię urzędów⁴⁰. Istotnym czynnikiem, który mógł łączyć Zabrzezińskich z Radziwiłłami także było małżeństwo Jana (II) Zabrzezińskiego z Zofią Radziwiłłówną⁴¹. Dodatkowo więzy krwi łączyły Radziwiłłów z gorącym zwolennikiem Zabrzezińskiego hetmanem litewskim Stanisławem Kiszką – dwaj młodszy synowie kanclerza, Jan i Jerzy pojęli za żony córki hetmana, Hannę i Barbarę⁴².

Teza Kuźmińskiej może tłumaczyć przyczyny antagonizmu między Zabrzezińskim a Glińskim, jednak nie ma zastosowania dla całego okresu ich sporu (tj. do 1508 r.). Nie można bowiem niezadowoleniem z długotrwałych rządów stronnictwa Zabrzezińskiego tłumaczyć poparcia, jakiego do-

³⁷ Kuźmińska M. Olbracht Marcinowicz Gasztołd. Wilno, 1928, s. 6.

³⁸ Petrauskas R., op. cit., s. 282.

³⁹ Pietkiewicz K. Radziwiłł (Radziwiłowicz) Mikołaj h. Trąby (zm. 1509) // PSB. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1987, t. XXX, s. 315.

⁴⁰ Ibid.

⁴¹ Finkel L., op. cit., s. 100, przyp. 3.

⁴² Pietkiewicz K. Wielkie Księstwo Litewskie pod rządami Aleksandra Jagiellończyka. Poznań, 1995, s. 96–97.

³⁶ Karmolińska-Jagodzik E. Komunikacja międzypokoleniowa – rozważania wokół różnic kulturowych // Studia Edukacyjne. 2012, nr 21, s. 191, 193, 195–196.

piero w 1504 lub najpóźniej 1505 r. udzielili Glińskiemu Mikołajowie Radziwiłłowie (ojciec i syn) oraz Olbracht Gasztold, czyli panowie, którzy dawniej należeli do grona zwolenników Zabrzezińskiego⁴³.

Początek – spór kompetencyjny?

Białoruski badacz Witał Czaropka był zdania, że wszechwładza kniazia Glińskiego i jego niepohamowane ambicje, które wyrażały się w uzyskaniu kolejno urzędów namiestnika uciańskiego, marszałka nadwornego litewskiego, namiestnika mereckiego oraz zarządcy mennicy wileńskiej, przede wszystkim raziły dotychczasowych najbliższych doradców władcy, biskupa wileńskiego Wojciecha Tabora i marszałka ziemskiego Jana Zabrzezińskiego⁴⁴. Zdaniem Matwieja Lubawskiego już jako namiestnik uciański Michał Gliński w latach 1499–1500 zajmował w radzie wielkoksiążęcej miejsce wyższe zarówno od namiestnika połockiego, jak i marszałka ziemskiego⁴⁵. Co ciekawe podobnie brat Michała, Wasyl, będąc w 1504 r. podstolim litewskim oraz namiestnikiem w Oży, Przełomiu i Wasyliszkach zajmować miał w radzie miejsce wyższe aniżeli ochmistrz wielkiej księżnej Wojciech Kłoczko oraz marszałek gospodarski Iwan Sapieha, co dodatkowo mogło razić panów litewskich⁴⁶, choć wciąż nie ma zgodności, czy

z sytuacji takich należy wyciągać tak jednoznaczne wnioski⁴⁷.

Nadworny dziejopis Zygmunta Starego Jost Ludwik Decjusz, który kniazia Michała znał osobiście⁴⁸, podał jego zwięzłą charakterystykę pisząc, iż „*był to człowiek zarówno odważny, jak i sprytny, silny fizycznie i chętnie narażający się na każde niebezpieczeństwo*”⁴⁹. Będąc marszałkiem nadwornym Gliński był silnie związany z marszałkiem ziemskim, będąc jego zastępcą⁵⁰. Podczas nieobecności marszałka ziemskiego jego obowiązki przejmował marszałek nadworny⁵¹. Tymczasem marszałkiem ziemskim był wówczas właśnie J. Zabrzeziński⁵².

Godność marszałka ziemskiego Jan Zabrzeziński otrzymał jednocześnie z woje-

⁴⁷ Niedawno chociażby Monika Jusupović dowodziła, że hierarchiczność osób świadkujących na dokumentach na Litwie nie była zawsze ściśle przestrzegana (zob. *Jusupović M.* Grzegorz Ryżewski, Ród Chreptowiczów herbu Odrowąż. Dobra i kartery Chreptowiczów w Wielkim Księstwie Litewskim w XV–XVIII wieku. Warszawa, 2006, Avalon, s. 352 // *Kwartalnik Historyczny* (dalej – KH). 2009, z. 3, s. 178). Niedługo później Marceli Antoniewicz stwierdził, że układy list świadków na dokumentach królewskich są niesłusznie lekceważone (*Antoniewicz M.* Protoplaści książąt Radziwiłłów. Dzieje mitu i meandry historiografii. Warszawa, 2011, s. 68).

⁴⁸ *Finkel L.*, op. cit. s. 91.

⁴⁹ *Decjusz L. J.* Księga o czasach króla Zygmunta / Przyg. do druku T. Bieńkowski. Warszawa, 1960, s. 28.

⁵⁰ *Błaszczak G.*, op. cit., s. 19.

⁵¹ *Любавский М. К.* Очерк истории Литовского-русского государства до Люблинской унии включительно. Москва, 1910, s. 162; *Jaworski R.* Dwór litewski Kazimierza Jagiellończyka (1440–1492). Warszawa, 2004 (praca doktorska obroniona w Instytucie Historycznym Uniwersytetu Warszawskiego pod kierunkiem prof. Dr. hab. Marii Koczarskiej) s. 75 i nn.; niniejszym składam podziękowania Autorowi pracy dr. Rafałowi Jaworskiemu z Uniwersytetu im. Jana Kochanowskiego, Filia w Piotrkowie Trybunalskim, za udostępnienie mi jej egzemplarza.

⁵² Urzędnicy centralni i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV–XVIII wieku. Spisy. Opr. H. Lulewicz i A. Rachuba. Kórnik, 1994, nr 402, s. 72.

⁴³ Por. *Szulc D.* Z problematyki konfliktu Glińskich z Zabrzezińskimi w latach 1504–1506. Spór o dzierżawę starostwa w Lidzie... // *Koło Historii*..., nr 9, s. 165, 168, 176.

⁴⁴ *Чаропка В.* Уладары Вялікага Княства. Менск, 1996, s. 9.

⁴⁵ *Любавский М. К.* Литовско-русский сейм. Москва, 1900, s. 344–345.

⁴⁶ *Ibid.*, s. 346.

wództwem trockim 6 czerwca 1498 r.⁵³ Karierę urzędniczą rozpoczął jednak jeszcze za panowania Kazimierza Jagiellończyka. W przeciwieństwie do Michała Glińskiego pochodził z rodu o długich litewskich tradycjach politycznych. Był wnukiem bojara litewskiego Rymwida herbu Leliwa⁵⁴ oraz przedstawicielem tego samego rodu heraldycznego co wskazany w Horodle w 1413 r. na wojewodę wileńskiego Moniwid⁵⁵ oraz wojewoda wileński i trocki z połowy XV wieku Jan Moniwid⁵⁶. W 1482 r. Zabrzeziński otrzymał jedno z marszałkostw gospodarskich i utrzymał je do 1496 r. Ponadto w 1484 r. uzyskał namiestnictwo w Połocku, które posiadał do 1492 r., gdy został kasztelanem trockim⁵⁷. Lidia Korczak uznała J. Zabrzezińskiego za najwybitniejszego potomka Rymwida, akcentując znaczenie jakie odgrywał na dworze wielkksiążęcym. Już w 1484 r. był posłem do wielkiego księcia moskiewskiego Iwana III, zaś w 1495 r. udał się do Moskwy po Helenę Rurykowiczównę, którą miał poślubić Aleksander Jagiellończyk⁵⁸.

W przeciwieństwie do Zabrzezińskiego Michał Gliński nie mógł pochwalić się ani takim doświadczeniem politycznym, ani pochodzeniem od jakiegokolwiek możnego rodu litewskiego czy ruskiego. Był za to w siódmym pokoleniu potomkiem chana Wielkiej Ordy Mamaja⁵⁹. Jego

ojciec prawdopodobnie jednak jedynie pełnił służbę u kniazia Iwana Juriewicza Lingwenowicza, dziedzicznego księcia mścisławskiego, rzekomo nie dosłużysz się u niego nawet bojarstwa⁶⁰. Świadczyłoby o bardzo daleko idącej pauperyzacji przodków Michała, co jest jednak mało prawdopodobne. On sam młodość spędził na zachodzie Europy, odbywając służbę dworską i rycerską u cesarza Maksymiliana I w Wiedniu oraz na dworze księcia Albrechta Saskiego, gdzie poznał tajniki fechtunku i opanował biegle język niemiecki⁶¹. Nie wykluczone, że trafił tam już jako członek poselstwa litewskiego⁶². Na Litwę powrócił dopiero ok. 1497–1498 r.⁶³, gdzie początkowo odbywał służbę w wojsku litewskim jako rotmistrz⁶⁴, ale już w 1499 r. został namiestnikiem wielkksiążęcym w Ucie, aby w końcu 1500 r. otrzymać marszałkostwo nadworne litewskie⁶⁵. Bezpośrednią przyczyną wyniesienia było zapewne uwięzienie w Moskwie dotychczasowego dzierżawcy tego ostatniego urzędu, Hrehorego Ościkowicza⁶⁶. Późniejsze kariery urzędnicze Wasyl i Iwan Glińscy zawdzięczali także prawdopodobnie wpływom brata Michała.

Wspomniana poprzednio podległość marszałka nadwornego względem mar-

⁶⁰ Бычкова М. Е. Родословие Глинских... // 3ОР, т. 38, s. 112.

⁶¹ Decjusz L. J., op. cit., s. 28; Strykowski M. Kronika polska..., s. 575; Finkel L., op. cit., s. 90, 279.

⁶² Бычкова М. Е. Родословие Глинских... // 3ОР, т. 38, s. 112.

⁶³ Pietkiewicz K. Wielkie Księstwo Litewskie..., s. 98.

⁶⁴ Kolankowski L. Dzieje Wielkiego Księstwa Litewskiego za Jagiellonów. Warszawa, 1930, t. I (1377–1499), s. 434–435, przyp. 6.

⁶⁵ Urzędnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy. T. I, s. 655.

⁶⁶ Pietkiewicz K. Wielkie Księstwo Litewskie..., s. 113–114.

⁵³ Ibid.

⁵⁴ Pietkiewicz K., op. cit., s. 90.

⁵⁵ Akta unji Polski z Litwą 1385–1791 (dalej – AU) / Wyd. S. Kutrzeba i W. Semkowicz. Kraków, 1932, nr 51, s. 69.

⁵⁶ Korczak L., op. cit., s. 89.

⁵⁷ Ibid., s. 102.

⁵⁸ Ibid.

⁵⁹ Wolff J. Kniaziowie litewsko-ruscy od końca XIV wieku. Warszawa, 1895, s. 77.

szałka ziemskiego mogła rodzić spory między M. Glińskim a J. Zabrzezińskim⁶⁷. Nie ma jednak przesłanek źródłowych potwierdzających takie twierdzenie. W Polsce, gdzie marszałkowie koronny Piotr Kmita i nadworny Jan z Tęczyna i Rabsztyna, świadek sporu Glińskiego z Zabrzezińskim na dworze wileńskim w 1503 r., często wkraczali sobie w kompetencje, problem ten rozwiązano na sejmie piotrkowskim w 1504 r., gdzie dokładnie określono zakres ich władzy⁶⁸. Gdyby na Litwie doszło do konfliktu na podobnym tle, zapewne Aleksander Jagiellończyk rozwiązałby go w analogiczny sposób. Tymczasem wydaje się, że w Metryce Litewskiej z tego okresu nie zachowały się wpisy dotyczące takiej sprawy⁶⁹, choć może nie należy wyprowadzać stąd zbyt daleko idących wniosków⁷⁰. Nie wyklucza

to również zaistnienia sporu o charakterze osobistym, powstałego na tle hierarchiczności litewskich marszałkostw dzierżonych przez ambitnych panów. Owa hierarchiczność odsłania nam bowiem ciekawy układ panujący wśród panów litewskich na początku XVI wieku. Michał Gliński będąc marszałkiem nadwornym był zastępcą marszałka ziemskiego, którym był Jan Zabrzeziński⁷¹. Tymczasem niższe godności marszałków hospodarskich piastowali wówczas dwaj synowie Zabrzezińskiego – Stanisław (od 1501 r.)⁷² i Jan (od 1503 r.)⁷³, co nie było w ówczesnych elitach litewskich niczym niezwykłym⁷⁴. Z pewnością musieli liczyć się z zarządzeniami ojca, który był najwyższym świeckim urzędnikiem na Litwie, bezpośrednio jednak podlegali marszałkowi nadwornemu, którym był Michał Gliński⁷⁵.

Stanisław Zabrzeziński, prawdopodobnie pierwszy raz wzmiankowany został wraz z jednym z Glińskich, Iwanem, kuzynem Michała, na dokumencie z 22 stycznia 1498 r. Wielki książę Aleksander Jagiellończyk wydał wówczas w Grodnie potwierdzenie przywileju swego ojca na oddanie kilku imiennie wymienionych bojarów z powiatu starodubskiego na służbę wspomnianemu Iwanowi Glińskiemu. S. Zabrzeziński był jedynym świadkiem wydania tego dokumentu⁷⁶. Michała Glińskiego i Jana Zabrzezińskiego (ojca) pierwszy raz razem zanotowałem natomiast dopiero na dokumencie wielkiego

⁶⁷ Więcej na temat relacji między marszałkami ziemskim a nadwornym w Koronie i na Litwie w II połowie XV w. czytaj u *Jaworskiego R.*, op. cit., s. 75.

⁶⁸ Volumina legum / Wyd. J. Ogryzki. Petersburg, 1859, t. I (1347–1547), s. 135 (konstytucja sejmu piotrkowskiego), *Caro J.*, op. cit., t. VI, s. 381.

⁶⁹ Zob. Акты Литовской Метрики (dalej – ALM) / Опр. Ф. И. Леонтович. Варшава, 1896–1898, t. I (1413–1498) i t. II (1499–1507); Документы и регесты к истории Литовских Евреев / Опр. С. А. Бершадский. С. Петербург, 1882, t. I (1388–1550); Lietuvos Metrika, knyga nr 1 (1380–1584) (dalej – LM 1) / Wyd. A. Baliulis i R. Firkovičius. Vilnius, 1998; Lietuvos Metrika, knyga nr 5 (1427–1506) (dalej – LM 5) / Wyd. E. Banionis. Vilnius, 1993; Lietuvos Metrika, knyga nr 8 (1499–1514) / Wyd. A. Baliulis, R. Firkovičius i D. Antanavičius. Vilnius, 1995; Lietuvos Metrika, knyga nr 10 (1440–1523) / Wyd. E. Banionis i A. Baliulis. Vilnius, 1997; Lietuvos Metrika, knyga nr 25 (1387–1546) (dalej – LM 25) / Wyd. D. Antanavičius i A. Baliulis. Vilnius, 1998.

⁷⁰ Metryka Litewska posiada bowiem luki. W ocenie Laimontasa Karaliusa wniesiono do niej zaledwie ok. 12% przywilejów Aleksandra Jagiellończyka wystawionych tylko dla samego Kościoła Katolickiego (*Karalius L.* Lietuvos Metrikos knygų vaidmuo Aleksandro Jogailaičio kancelarijoje // *Istorijos šaltinių tyrimai* / Pod red. D. Antanavičiaus i D. Baronasa. Vilnius, 2009, t. 1, s. 208).

⁷¹ *Błaszczak G.*, op. cit., s. 19.

⁷² Urzędnicy centralni i dygnitarze..., nr 537, s. 86.

⁷³ Ibid., nr 538, s. 86.

⁷⁴ Zob. *Jaworski R.*, op. cit., s. 81.

⁷⁵ *Błaszczak G.*, op. cit., s. 19.

⁷⁶ ALM., t. I, nr 374, s. 147.

księcia Aleksandra z 27 maja 1501 r. Był to wydany w Wilnie przywilej dla M. Glińskiego na dwa dwory w Trokach, czego świadkiem był Zabrzeziński⁷⁷. Ponownie panowie ci wystąpili razem przy dwóch dokumentach wydanych we wrześniu i październiku 1501 r. w Bielsku i Mielniku, w związku z toczonymi wówczas rozmowami z panami koronnymi w sprawie zawarcia nowej unii. Michał Gliński oraz Jan i Stanisław Zabrzezińscy wystąpili na nich jako testatorzy, a dwaj pierwsi przywiesili także na dokumencie z Bielska swoje pieczęcie⁷⁸.

Urząd marszałka nadwornego został ustanowiony przez Aleksandra Jagiellończyka m.in. w celu sprawowania kontroli nad licznymi marszałkami gospodarskimi⁷⁹. Kwestia wzajemnej podległości urzędów sprawowanych przez Glińskich (także brat Michała Iwan był od 1501 r. marszałkiem gospodarskim)⁸⁰ i Zabrzezińskich szczególnie ciekawie prezentuje się w świetle rozstrzygniętego przez wielkiego księcia sporu Michała Glińskiego z Janem Zabrzezińskim, rozstrzyganego w Wilnie w maju 1503 r.

Publiczne zwady

Michał Gliński obecny był w Wilnie już na pewno zimą 1502 r. 27 listopada tego roku

Michał Gliński oraz jego bracia Iwan i Wasyl przekazali w litewskiej stolicy Janowi Zabrzezińskiemu ponad 39 kop groszy tytułem serebszczyzny, której poborcą był właśnie wojewoda trocki⁸¹. Aleksander Jagiellończyk wydał 15 lutego 1503 r. dla Wasyla Glińskiego, ówczesnego namiestnika wasiliskiego i podstolego litewskiego⁸², przywilej na dwór w Zabłociu oraz 24 bojarów w powiecie wasiliszkim. Jednym ze świadków wydania tego dokumentu był właśnie kniaź Michał⁸³. Nie można wykluczyć, że w Wilnie w tym czasie obecni byli także inni Glińscy, skoro 7 kwietnia wielki książę nadał kuzynowi Michała Iwanowi (nie należy mylić go z rodzonym bratem Michała o tym samym imieniu) wieś Pobjewo w powiecie wołkowyskim⁸⁴. W przeddzień wybuchu na dworze wielkoksiążęcym otwartego sporu, 16 maja 1503 r. Michał Gliński oraz Jan Zabrzeziński i jego syn Stanisław byli obecni przy wydaniu przez króla trzech dokumentów⁸⁵. Marszałek ziemski przebywał zresztą w Wilnie już na pewno w styczniu, gdy obecny był przy wystawieniu przez władcę przywile-

⁷⁷ Документы и регесты къ истории Литовских Евреевъ, t. I, nr 38, s. 61.

⁷⁸ AU, nr 78, s. 131–134 (dokument rady wielkoksiążęcej datowany w Bielsku 9 września 1501 r., w którym członkowie rady dali pięciu posłom wielkiego księcia pełnomocnictwo do udziału w elekcji króla i ewentualnych pertraktacji w sprawie unii z Koroną); ibid., nr 82, s. 142–147 (Aleksander Jagiellończyk zatwierdził w Mielniku 23 października 1501 r. umowę unijną, zawartą między posłami litewskimi a radą koronną).

⁷⁹ Błaszczuk G., op. cit., s. 19.

⁸⁰ Urzędnicy centralni i dygnitarze..., nr 536, s. 86.

⁸¹ Lietuvos didžiojo kunigaikščio Aleksandro Jogailaičio dvaro sąskaitų knygos (1494–1504) / Opr. D. Antanavičius i R. Petrauskas. Vilnius, 2007, s. 87.

⁸² *Pociecha W.* Gliński Wasyl z przydomkiem Ślepy (zm. 1515) // PSB, t. VIII, s. 69; *Pietkiewicz K.* Wielkie Księstwo Litewskie..., s. 212.

⁸³ ALM, t. II, nr 643, s. 114–115. W innym dokumencie wielkiego księcia z 22 lutego występował Wasyl Gliński (ibid., t. II, nr 644, s. 115).

⁸⁴ Ibid., nr 658, s. 122.

⁸⁵ Biblioteka Muzeum im. ks. Czartoryskich w Krakowie (dalej – BCz.), rkps. 3516 (akta kapituły wileńskiej), nr 12, s. 11 (przywilej władcy na fundację i uposażenie kaplicy w katedrze wileńskiej); Kodeks dyplomatyczny katedry i diecezji wileńskiej (dalej – KDKW) / Opr. W. Semkowicz i J. Fijałek. Kraków, 1994, t. I, nr 546, s. 641–642 (akt fundacyjny ołtarza w katedrze wileńskiej); nr 547, s. 642–643 (zatwierdzenie uposażenia kościoła w Remigole).

ju dla kościoła parafialnego w Witebsku⁸⁶. Skoro jednak marszałkowie ziemski i nadworny zazwyczaj przebywali właśnie w litewskiej stolicy⁸⁷, być może ich pobyt tamże był wówczas dłuższy, tym bardziej, że wielki książę rezydował w Wilnie już od początku października 1502 r.⁸⁸

Do Metryki Litewskiej wpisano skargę, którą w środę 17 maja 1503 r. Michał Gliński przedłożył w Wilnie przeciw Janowi Zabrzezińskiemu przed sądem wielkiego księcia⁸⁹, jedynym znanym nam jaki kiedykolwiek odbył się w ich sprawach⁹⁰. Gliński skarżył się przed władcą, że Zabrzeziński zaplanował jego zabójstwo, którego za sumę 200 złotych miał dokonać jeden z czeskich dworzan hospodara, niejaki Kolakreiter⁹¹. Ten zdecydował się ze-

znawać przed Aleksandrem Jagiellończykiem na korzyść Glińskiego, twierdząc, iż J. Zabrzeziński wielokrotnie wzywał go do siebie przez swojego dworzanina Berezowca (czyli Brzozowieckiego⁹²), który także miał namawiać go do zabójstwa obiecując wystaranie się u monarchy o nadania licznych wsi, aż wreszcie sam marszałek ziemski na osobności powiedział mu: „*dam ci 200 zł, a uczyni to znalazłszy czas sposobny, zabij kniazia marszałka*”⁹³. Zabrzeziński miał tym oskarżeniom zdecydowanie zaprzeczyć, kierując do Kolakreitera słowa „*ty zbójca i niedobry człowiek!*”⁹⁴. Wobec potwier-

---

tymczasem Kolakreiter (*Kolkrather*) bez wątpienia był dworzaninem hospodara, a nie wojewody trockiego, co wynika z rejestru dworu litewskiego Aleksandra Jagiellończyka opracowanego przez tego samego badacza (*idem*, Dwór litewski wielkiego księcia Aleksandra Jagiellończyka (1492–1506) // *Lietuvos valstybė XII–XVIII a.* Vilnius, 1997, s. 118). W rachunkach nadwornych Aleksandra Jagiellończyka pierwszy raz wystąpił w lipcu 1501 r. (*Lietuvos didžiojo kunigaikščio Aleksandro Jogailaičio dvaro sąskaitų...*, s. 145). W 1502 r. wspomniany został w nich jako rotmistrz piechoty (*ibid.*, s. 163). Na przestrzeni od czerwca 1502 do marca 1503 r. notowany był jako obecny kolejno w Nowym Mieście Korczynie, Wilnie, Borysowie i ponownie w Wilnie (*ibidem*, s. 95, 163, 179 i 305).

⁹² Brzozowieckim nazywa go Rimvydas Petrauskas (*Lietuvos didžiojo kunigaikščio Aleksandro Jogailaičio dvaro sąskaitų...*, s. 391), utożsamiając z dworzaninem hospodarskim Mikołajem Brzozowieckim (*ibid.*, s. 353). Rachunki nadworne wielkiego księcia Aleksandra pierwszy raz wymieniają go w październiku 1499 r. (*ibid.*, s. 49). Dnia 25 stycznia 1503 r. przebywał w Borysowie, gdzie obecny był również Kolakreiter (*ibid.*, s. 95). Wspomniane rachunki nadworne Aleksandra Jagiellończyka i rejestr jego dworu opracowany przez Pietkiewicza wymieniają ponadto dworzan Andrzeja Brzozowskiego, Jakuba Brzozowicza oraz Jana Brzozowieckiego (*Pietkiewicz K.* Dwór litewski wielkiego księcia Aleksandra... // *Lietuvos valstybė XII–XVIII a.*, s. 114–115; *Lietuvos didžiojo kunigaikščio Aleksandro Jogailaičio dvaro sąskaitų...*, s. 346).

⁹³ ALM, t. II, nr 661, s. 123; *Finkel L.*, op. cit., s. 98; *Čaponka B.*, op. cit., s. 9.

⁹⁴ ALM, t. II, nr 661, s. 123; *Finkel L.*, op. cit., s. 98.

⁸⁶ LM 5, nr 144, s. 260–262.

⁸⁷ *Любавский М. К.* Очерк истории Литовско-русского государства..., s. 163; *Jaworski R.*, op. cit., s. 75–76.

⁸⁸ *Neuman M., Pietkiewicz K.* Lietuvos didžiojo kunigaikščio ir Lenkijos karaliaus Aleksandro Jogailaičio itinerariumas (1492 m. birželis–1506 m. rugpjūtis) // *Lietuvos istorijos metraštis* (dalej – LIM). 1995 metai (Vilnius, 1996), s. 203–207.

⁸⁹ AGAD, Kopia Warszawska Metryki Litewskiej (dalej – KWML), ks. 191 B, s. 339–341.

⁹⁰ Jeszcze w grudniu 1506 r. Gliński domagał się u Zygmunta Starego rozsądzenia jego sporu z Zabrzezińskim, powstałym wskutek oskarżeń tego ostatniego wobec marszałka nadwornego o spisek na życie Aleksandra Jagiellończyka. Liczył, że uzyska wyrok korzystny dla siebie w myśl art. 7 nowego przywileju ziemskiego z tego miesiąca, według którego oszczerstwo karane miało być nawet śmiercią (AT, t. I, nr 8, s. 22; tekst przywileju; *Pociecha W.* Michał Gliński (zm. 1534) // PSB, t. VIII, s. 67). Niestety, monarcha przez niemal cały 1507 r., wymawiając się różnymi powodami, odraczał rok sądowy w tej sprawie, wskutek czego nigdy nie doczekała się rozsądzenia (*Kolankowski L.* Polska Jagiellonów, wyd. III. Olsztyn, 1991, s. 134).

⁹¹ ALM, t. II, nr 661, s. 123; *Pietkiewicz K.* Wielkie Księstwo Litewskie..., s. 114; *Lietuvos didžiojo kunigaikščio Aleksandro Jogailaičio dvaro sąskaitų...*, s. 179. K. Pietkiewicz jest zdania, że zamachu na życie Glińskiego mieli dokonać słudzy Zabrzezińskiego (*Pietkiewicz K.* Wielkie Księstwo Litewskie..., s. 114),

dzenia zeznań ze strony dworzanina, wielki książę uchylił się od stwierdzenia winy którejkolwiek ze stron. Skłóconym panom narzucił przy tym ugode, a jej ewentualne złamanie obłożył wysoką zaręką w kwocie 10 tys. zł.⁹⁵ Suma ta wyraźnie obrazuje polityczne znaczenie tego sporu. Stanowiła ona równowartość 5 tys. kop groszy, podczas gdy późniejszy, I Statut Litewski z 1529 r., przewidywał zaledwie 100 kop groszy głównszczyzny za potwierdzone przez wiarygodnego świadka przed sądem zabójstwo szlachcica przez szlachcica⁹⁶. Ponadto stroną sporu stał się marszałek ziemski, który dotychczas sam odpowiadał za to, aby podczas obrad rady wielkoksiążęcej nie dochodziło między panami do kłótni, sporów i wzajemnych oskarżeń⁹⁷. Sytuacja musiała być zatem napięta.

Postanowienie władcy zachowało się dzięki zapisce memorialnej wniesionej do Metryki Litewskiej⁹⁸. Istnienie polskiego przekładu tej zapiski zawdzięczamy Krzysztofowi Pietkiewiczowi, który przy usuwaniu z niej rusycyzmów wysunął tezę iż, „nosi [ona – D. Sz.] wszelkie znamiona osobistej wypowiedzi samego Aleksandra, który do zwalczających się możnych zwrócił się po polsku”⁹⁹.

⁹⁵ ALM, t. II, nr 661, s. 123; Pietkiewicz K. Wielkie Księstwo Litewskie..., s. 114.

⁹⁶ Lietuvos statutas. The Statute of Lithuania. Statuta Lituaniae. 1529 / Opr. E. Gudavičius. Vilnius, 2002, s. 106 (nr 1) i 111 (nr 28). Badający problematykę zaręki w prawie litewskim Wojciech Kulisiewicz ustalił, że w przypadku mniej znaczących członków rady wielkoksiążęcej władca nakładał w XVI wieku zarękę w wysokości od 5 do 10 tys. kop groszy, zaś w przypadku najważniejszych urzędników zaręka wynosiła nawet od 30 do 50 tys. kop groszy (Kulisiewicz W., op. cit., s. 57).

⁹⁷ Любавский М. К. Очерк истории Литовско-го-русского государства..., s. 162; Jaworski R., op. cit., s. 77.

⁹⁸ ALM, t. II, nr 661, s. 123.

⁹⁹ Pietkiewicz K., op. cit., s. 114.

Jan Zabrzeziński został przez Aleksandra Jagiellończyka napomniany tymi słowami: „*tobie panie wojewodo tako mówimy, już częstokroć o wielkie różności i rozterki od ciebie dla nas przychodzą, a dla tego rzeczy nasze pilne pospolite musieliśmy opuszczać, a twoich niezgód i rozterek słuchać i sądzić musieliśmy. Rzeczy tych niegodnych przed nami słuchać nie chcemy i dlatego nakazujemy tobie wraz z synami twoimi abyście we wszystkim z kniazem marszałkiem [tj. Glińskim – D. Sz.] pokój mieli i zachowywali*”¹⁰⁰. Twarde słowa władcy usłyszał także Michał Gliński: „*A tobie kniaziu marszałku też przykazujemy, abyś z panem wojewodą pokój miał i zachowywał, a jeśli byś inaczej uczynił, ciebie bez litości karać będziemy na gardle*”¹⁰¹.

Jednocześnie Aleksander Jagiellończyk napomniiał synów marszałka ziemskiego, aby byli strażnikami pokoju między obu panami, a gdyby sami wystąpili przeciw M. Glińskiemu będą „*karani na gardle*” podobnie jak ich ojciec¹⁰². Tymczasem dokument Aleksandra Jagiellończyka z 16 maja 1503 r. potwierdza obecność w tym czasie w Wilnie tylko jednego z synów J. Zabrzezińskiego – Stanisława¹⁰³. Jednak z przytoczonego tekstu zapiski memorialnej jednoznacznie wynika, iż w spór J. Zabrzezińskiego z M. Glińskim zaangażowani byli także inni synowie tego pierwszego. Niestety na tej podstawie nie można stwierdzić z całą pewnością którą

¹⁰⁰ ALM, t. II, nr 661, s. 123; Pietkiewicz K., op. cit., s. 114 (polski przekład zapiski memorialnej z Metryki Litewskiej).

¹⁰¹ ALM., t. II, nr 661, s. 123; Pietkiewicz K., op. cit., s. 114.

¹⁰² ALM, t. II, nr 661, s. 123.

¹⁰³ KDKW, t. I, nr 546, s. 642.

spośród synów marszałka ziemskiego byli uczestnikami sporu. Z dużym prawdopodobieństwem przypuszczać można jedynie, że musiało chodzić o wspomnianych już ówczesnych marszałków gospodarskich Stanisława i Jana Zabrzezińskich¹⁰⁴, skoro średni z synów Jana Zabrzezińskiego (ojca) – Jerzy nie pełnił ani wówczas, ani nigdy później żadnych urzędów, a więc prawdopodobnie nie był aktywny politycznie¹⁰⁵.

Podobne napomnienie skierowane zostało pod adresem braci Michał Glińskiego, którzy mieli strzec spokoju między zwaśnionymi panami, pod groźbą „*kary na gardle*”¹⁰⁶. Sprawowali oni wówczas urzędy marszałka gospodarskiego (Iwan)¹⁰⁷ oraz namiestnika wasiliskiego i podstolego litewskiego (Wasył)¹⁰⁸. W kontekście powyższego sporu warto dodać, że był on rozsądzany przy niezwykle szerokim gronie panów, także koronnych. L. Finkel ustalił bowiem, że spośród panów litewskich świadkami sporu byli na pewno: biskup wileński Wojciech Tabor, kanclerz i wojewoda wileński Mikołaj Radziwiłł starszy, kasztelan trocki Stanisław Kieżgajło, namiestnik smoleński Stanisław Kiszka oraz namiestnik połocki Stanisław Hlebowicz¹⁰⁹. Podobnego zdania był W. Czaropka¹¹⁰. Tymczasem jeden z wpisów do Metryki Litewskiej z 22 maja 1503 r. potwierdza obecność w tym czasie

w Wilnie z całą pewnością S. Kieżgajły, S. Kiszki, S. Hlebowicza, ochmistrza wielkiej księżnej Wojciecha Kłoczki oraz pana Jerzego Zenowiewicza¹¹¹, co nie wyklucza oczywiście także obecności bp. Tabora oraz M. (I) Radziwiłła. Trudniej ustalić natomiast, którzy panowie koronni obecni byli 17 maja 1503 r. w Wilnie. Finkel uważał, że zgromadzono ich dla obrony J. Zabrzezińskiego¹¹², który miał wielu przyjaciół w Polsce¹¹³. Zdaniem tego historyka obecni byli wojewoda łęczycki Piotr Myszkowski, marszałek nadworny

¹¹¹ ALM, t. II, nr 663, s. 125.

¹¹² Wiemy także na pewno, iż senatorzy koronni skutecznie stanęli w obronie pozbawionego województwa trockiego i prawa udziału w pracach rady wielkokiążęcej Zabrzezińskiego podczas sejmiku radomskiego w 1505 r. (Хроника Быховца // ПСРЛ, т. XXXV, s. 153; por. Finkel L., op. cit., s. 111).

¹¹³ Finkel L., op. cit., s. 99, przyp. 1. Nie wiadomo na ile do wydarzeń z marca 1503 r. odnosić można mało jasny zwrot, który znajdujemy dopiero w diariuszu sejmiku krakowskiego 1553 r. – *A ci którzy-by byli od starosty sądzeni albo jaką zelżywością dotknięci jako się stało Glińskiemu od urzędu tęczynskiego, który teraz powiada, iż nie chcąc, dawszy niewinnego obiesić, aby pena talionis byli karani* (Dyariusze sejmów koronnych 1548, 1553 i 1570 r. / Wyd. J. Szujski // Scriptores Rerum Polonicarum. Kraków, 1872, t. 1, s. 45). Zasadniczą wątpliwość budzi fakt, iż obecny w 1503 r. w Wilnie Jan z Rabsztyna i Tęczyna zmarł już w 1505 r., a więc nie dożył wspomnianego sejmiku. Niemniej już wówczas Tęczynskich łączyły z panami litewskimi pewne więzy – do 1497 r. żoną wojewody ruskiego Mikołaja Tęczynskiego, w latach panowania Kazimierza Jagiellończyka i Jana Olbrachta posła na Litwę (Kolankowski L. Dzieje Wielkiego Księstwa Litewskiego za Jagiellonów. Warszawa, 1930, t. I (1377–1499) s. 361; LM 5, nr 57.4, s. 108), była Aleksandra, córka dawnego wojewody wileńskiego i kanclerza litewskiego Olechny Sudymontowicza (zob. Kurtyka J. Tęczyńscy. Studium z dziejów polskie elity możnowładczej w średniowieczu. Kraków, 1997, s. 566, nr III. 9; Antoniewicz M., op. cit., s. 130–131). Być może cieszyła się zaufaniem Aleksandra Jagiellończyka (por. AGAD, KWML, ks. 206, s. 731 – nadanie kilku wsi w powiecie włodzimierskim). Wydaje się, że po śmierci męża pozostała w Koronie (por. Łęczna w zapiskach średniowiecznych sądów / Opr. A. Sochacka. Łęczna, 2003, nr 54, s. 44–46).

¹⁰⁴ ALM, t. II, nr 661, s. 123; Finkel L., op. cit., s. 99, przyp. 1.

¹⁰⁵ Pietkiewicz K., op. cit., s. 91.

¹⁰⁶ ALM, t. II, nr 661, s. 123.

¹⁰⁷ Urzędnicy centralni i dygnitarze..., nr 536, s. 86.

¹⁰⁸ Pocięcha W. Gliński Wasył... // PSB, t. VIII, s. 69; Pietkiewicz K., op. cit., s. 212.

¹⁰⁹ Finkel L., op. cit., s. 99, przyp. 1.

¹¹⁰ Чаропка B., op. cit., s. 10.

koronny Jan z Rabsztyna i Tęczyna, stolnik krakowski Piotr Wrocimowski oraz Jan Łaski i Erazm Ciołek¹¹⁴. Obecność Rabsztyńskiego potwierdzają rachunki nadworne Aleksandra Jagiellończyka¹¹⁵. Zdaniem J. Caro obecni byli ci panowie koronni, którzy wracali właśnie z rozmów rozejmowych w Moskwie¹¹⁶. Instrukcja rady Królestwa dla jej posłów z 1 grudnia 1502¹¹⁷ oraz dokument rozejmu moskiewskiego z 25 marca 1503 r. dowodzą, iż uczestnikami negocjacji byli: wspomniani marszałek Piotr Myszkowski z Mirowa i stolnik krakowski Piotr Wrocimowski oraz nie wymienieni przez L. Finkla podczaszy koronny Jan Buczacki i kanonik poznański Stanisław Górecki¹¹⁸. Obecność

tych panów w litewskiej stolicy pośrednio potwierdził także Erazm Ciołek, który w swym almanachu pod dniem 7 maja 1503 r. zapisał przybycie do Wilna panów powracających z Moskwy. Jednocześnie swą obecność w tym czasie w Wilnie potwierdził osobiście Ciołek, który pod 23 maja 1503 r. zanotował swój wyjazd z litewskiej stolicy. Nie wspomniał natomiast ani słowem o J. Zabrzezińskim lub M. Glińskim¹¹⁹, mimo iż razem z nimi był 16 maja świadkiem wystawienia przez Aleksandra Jagiellończyka dokumentu dla katedry wileńskiej¹²⁰. Z kolei Krzysztof Baczkowski uważa, że 30 kwietnia 1503 r. Aleksander Jagiellończyk udzielił w Wilnie audiencji posłom koronnym przybyłym z sejmu piotrkowskiego, wśród których miał znaleźć się m.in. bp płocki Wincenty Przerębski¹²¹. Tymczasem zajmując się wymianą dyplomatyczną między Polską a Litwą w latach 1492–1569 nie natrafiłem na ślady takiego poselstwa, ani udział Przerębskiego w jakiegokolwiek legacji do Wielkiego Księstwa sprzed 1506 r.¹²²

¹¹⁴ Finkel L., op. cit., s. 99, przyp. 1.

¹¹⁵ AGAD, Archiwum Skarbu Koronnego, Rachunki Królewskie (dalej – AGAD, ASK, RK), ks. 32, k. 3. Rachunki notują obecność Tęczyńskiego od grudnia 1502 do lipca 1503 r. kolejno w Nowogródku, Wilnie (grudzień 1502), Borysowie (styczeń 1503), Mińsku, Połocku (marzec 1503) i ponownie w Wilnie (od co najmniej 13 czerwca do 3 lipca 1503) (ibid., ks. 27, k. 61, 61v, 65, 68v, 69v, 70, 74v, 75v, 88, 88v; Lietuvos didžiojo kunigaikščio Aleksandro Jogailaičio dvaro sąskaitų knygos..., s. 94, 96, 108, 160, 302, 310, 318, 322, 324, 328 i 330).

¹¹⁶ Caro J., op. cit., s. 386.

¹¹⁷ AGAD, Metryka Koronna, Libri Legationum, ks. 1 (dalej – AGAD, MK, LL1), k. 83–85v i 132. Por. *Matricularum Regni Poloniae Summaria* (dalej – MRPS) / Wyd. T. Wierzbowski. Warszawa, 1910, t. IV, cz. 1 (1507–1548), nr 142, s. 9; *Narbutt T.*, *Dzieje starożytne narodu litewskiego...*, s. 423; *Papee F.*, *Aleksander Jagiellończyk*. Wyd. II. Kraków, 1999, s. 71; *Bantonis E.* Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pasiuntinybių tarnyba XV–XVI amžiais. Vilnius, 1998, s. 210.

¹¹⁸ Delegację uzupełnili panowie litewscy: namiestnik połocki Stanisław Hlebowicz, ochmistrz wielkiej księżnej i marszałek gospodarski Wojciech Kłoczko oraz pisarz wielkiej księżnej Iwan Sapieha (*Narbutt T.*, *Dzieje starożytne narodu litewskiego...*, dodatki, s. 32). Fryderyk Papee wymienił spośród panów koronnych jeszcze sekretarza królewskiego i kanonika poznańskiego Stanisława Góreckiego (*idem*, *Aleksander Jagiellończyk*, s. 71). Powstały prawdopodobnie między

1520 a 1537 r. Latopis Wielkich Książąt Litewskich wymienia oprócz wspomnianych już panów koronnych i litewskich jeszcze niejakiego Wojciecha Janowicza Namekodetskiego. Pan taki nie jest mi jednak znany, stąd wnioskuję, iż jest to błąd autora latopisu. Chodzi tu raczej o Wojciecha Janowicza Kłockę (Latopisiec Litwy i Kronika ruska z rękopisu sławiańskiego przepisanego, wypisami z wremiennika sofijskiego pomnożone, przypisami i objaśnieniami dla czytelników polskich potrzebnymi opatrzone / Wyd. I. Daniłowicz. Wilno, 1827, s. 11, 286 i 328). Latopisiec pominął zresztą niemal zupełnie wydarzenia z lat 1503–1506.

¹¹⁹ *Birkenmajer L.* Zapiski historyczne wśród starych almanachów Biblioteki Jagiellońskiej // KH. 1902, t. XVI, s. 450 (pełny tekst almanachu).

¹²⁰ BCz., rkps. 3516, nr 12, s. 11.

¹²¹ *Baczkowski K.* Przerębski (Przerembski) Wincenty h. Nowina (ok. 1450–1513) // PSB. Wrocław, 1986, t. XXIX, pod red. E. Rostworowskiego, s. 5.

¹²² Pierwszą taką było prawdopodobnie poselstwo z grudnia 1506 r. wysłane z sejmu elekcyjnego piot-

Publiczne rozpatrywanie sporu między Glińskim a Zabrzezińskim nie dziwi, biorąc pod uwagę obyczaj prawny przyjęty w przeszłości na Litwie na wypadek podobnych zdarzeń. Litewski *Sudiebnik* Kazimierza Jagiellończyka z 1468 r. wyraźnie stwierdzał, że w sprawach wzajemnych najazdów możnowładców *ten, któremu stała się krzywda, ma się skarżyć przed nami <...> a My z panami Rady Naszq Wielkiego Księstwa Litewskiego weyszemy w to jaką karą takiego ukarać <...>*¹²³. Współczesny Michałowi Glińskiemu przywilej ziemski Aleksandra Jagiellończyka z 1492 r. jedynie ogólnie stwierdzał, iż *ważniejsze sprawy przed księcia wytyczone <...> będą sądzone pomimo najważniejszych zatrudnień księcia <...> i za radą panów*¹²⁴. Zgodnie z powyższym panowie litewscy aresztowani po stłumieniu buntu Glińskiego w 1508 r. i posądzeni o współpracę z nim, sądzeni byli przed sądem zarówno wielkiego księcia, jak i jego rady¹²⁵. Obecność szerokiego grona

dostojników litewskich podczas rozsądzania sporu Glińskiego z Zabrzezińskim w 1503 r. była więc uzasadniona, a przyczynić się mogła do pogłębienia istniejących już antypatii względem Glińskiego jeśli, jak uważali Finkel i Czaropka, zebrani podczas sądy wielkoksiążęcego panowie poparli skarżonego Zabrzezińskiego¹²⁶.

Niejasną postawę w odniesieniu do udziału Jana Łaskiego w sporze Zabrzezińskiego z Glińskim z maja 1503 r. przyjął autor biogramu późniejszego kanclerza i prymasa Włodzimierz Dworzaczek¹²⁷. Napisał on: „*W Brześciu Lit. uczestniczył w r. 1503 w sądzie nad marszałkiem J. Zabrzezińskim i miał podobno wstrzymać króla od zbyt surowych kar na niego i kilku innych panów litewskich, zwolenników unii* [mielnickiej – D. Sz.]”¹²⁸. W. Dworzaczek potwierdził wysuniętą przez L. Finkla tezę o udziale Łaskiego w sądzie wielkiego księcia nad marszałkami, wyraźnie stwierdzając ponadto, że Łaski udał się na Litwę już w maju 1502 r. w towarzystwie króla, zastępując przy jego boku zarówno kanclerza, jak i podkanclerzego koronnego¹²⁹.

Pewne wątpliwości budzi jednak stwierdzenie Dworzaczka o karach nałożonych przez władcę na panów litewskich. Spór Zabrzezińskiego z Glińskim z maja 1503 r. jawi się nam bowiem jeszcze wyłącznie jako osobisty. Dziwi więc tak jednoznaczne łączenie go z problemem unii mielnickiej już w 1503 r., skoro polityczny charakter sporu uwidocznił się dopiero w

rkowskiego do obecnego w Mielniku wielkiego księcia Zygmunta Jagiellończyka z wiadomością o jego wyborze na króla Polski (zob. *Corpus iuris polonici* / Wyd. O. Balzer. Kraków, 1906, t. III, nr 3, s. 13; *Volamina Constitutionum* / Do druku przyg. S. Grodziaki, I. Dwornicka, W. Uruszczak. Warszawa, 1996 t. I, vol. 1, nr XIII, s. 184).

¹²³ Statut Kazimierza Jagiellończyka. Pomnik najdawniejszych uchwał litewskich z XV wieku wynaleziony i drukiem ogłoszony / Wyd. I. Daniłowicz. Wilno, 1826, s. 23–25.

¹²⁴ Skarbiec dyplomatów papieżskich, cesarskich, królewskich, książęcych, uchwał narodowych, postanowień różnych władz i urzędów do wyjaśnienia dziejów Litwy, Rusi Litewskiej i ościennych im krajów / Opr. I. Daniłowicz. Wilno, 1860, t. I, nr 2044, s. 267.

¹²⁵ *Любавский М. К.* Литовско-русская сейм, s. 184. Dopiero po 1529 r. sprawy dotychczas sądzone przez władcę przejęła w pełni rada, mająca odtąd rangę sądu wielkoksiążęcego. Sam władca utrzymał jedynie przywilej sądenia jako sędzieja apelacyjnego od wyroków rady (idem. *Очерк истории Литовского-русского государства...*, s. 162).

¹²⁶ *Finkel L.*, op. cit., s. 99, przyp. 1; *Чаропка В.*, op. cit., s. 10.

¹²⁷ *Dworzaczek W.* Łaski Jan h. Korab (1456–1531) // PSB, Wrocław, 1973, t. XVIII, s. 229.

¹²⁸ Ibid.

¹²⁹ Ibid.

połowie 1504 r.¹³⁰ Wątpliwości budzi także miejsce sądu – Brześć Litewski. Dotychczas nie zarejestrowano bowiem żadnych wzmianek źródłowych potwierdzających pobyt władcy w tym mieście w 1503 r.¹³¹ Tymczasem nie ma wątpliwości, że sąd odbył się w Wilnie. Stanowisko Dworzaczka doskonale nawiązuje natomiast do przebiegu wydarzeń 1505 r., kiedy podczas sejmku brzeskiego Łaski rzeczywiście uczestniczył w sądzie wielkoksiążęcy nad panami litewskimi¹³². Z powyższego wynika, że W. Dworzaczek miejsce i przebieg wydarzeń roku 1505 umieścił omyłkowo pod 1503 r., omawiając początek kariery Łaskiego na dworze królewskim¹³³.

Napomnienie jakie skierował Aleksander Jagiellończyk pod adresem Michała Glińskiego w Wilnie w maju 1503 r. nie przyczyniło się w żadnym stopniu do osłabienia jego pozycji na dworze. Już bowiem 29 maja na wyraźne polecenie władcy mytnik łucki Lerin Gieriesz udzielił Glińskiemu dwuletniej pożyczki ze swoich dochodów mytniczych w wysokości ponad 500 kop groszy¹³⁴. Wojciech Kulisiewicz uważa zresztą, że pomimo ustanowienia wysokiej zaręki Aleksander Jagiellończyk w rzeczywistości uniknął wydania orzeczenia merytorycznego, pozostawiając spór Glińskiego z Zabrzezińskim w zawieszeniu. Jego zdaniem wielki książę nie

zaryzykował jednoznacznego rozstrzygnięcia konfliktu między czołowymi członkami jego rady. Zaręka nie spełniła swojej roli, konflikt z czasem nasilił się, trwając aż do zabójstwa Zabrzezińskiego przez Glińskiego w lutym 1508 r.¹³⁵

Tymczasem niemal natychmiast po werdykcie Aleksandra Jagiellończyka zwaśnieni J. Zabrzeziński i M. Gliński ponownie zaczęli razem występować na licznych dokumentach wielkiego księcia, świadczących o ich pobycie w Wilnie jeszcze przez kilka miesięcy¹³⁶. Tak było już 31 maja 1503 r.¹³⁷ Sytuacja taka powtarzała się regularnie aż do września tego roku¹³⁸. Jednak napięta atmosfera wśród panów litewskich musiała się utrzymywać.

Pomimo poglądu Walerego Szejfera, że spór Glińskiego z Zabrzezińskim z maja 1503 r. był pierwszym wyraźnym poświadczonym przez źródła przejawem konfliktu tych panów¹³⁹, bliżej należy przyjrzeć się jednej z relacji S. Herbersteina. Podał on bowiem, iż Gliński wysłał do Trok (gdzie Zabrzeziński był wojewodą) monarszego woźnicę¹⁴⁰, dla odbioru paszy dla koni

¹³⁵ Kulisiewicz W., op. cit., s. 51–52.

¹³⁶ Zapewne taka była wola władcy.

¹³⁷ ALM, t. II, nr 665, s. 126 (wielkoksiążęce potwierdzenie tytułu własności nad dworem Napidyński w powiecie wołkowyskim dla Bohusza Bohutynowicza).

¹³⁸ Ibid., nr 671, s. 131; KDKW, t. I, nr 554 (s. 659), nr 556 (s. 671), nr 558 (s. 664), nr 559 (s. 665), nr 560 (s. 666), nr 562 (s. 676), nr 563 (s. 679), nr 564 (s. 679); LM 5, nr 144 (s. 262), nr 145 (s. 263); Lietuvos Metrika, knyga nr. 25..., nr 102, s. 162–163 (przywilej wielkiego księcia dla Waszka Doroszkowicza wydany w obecności M. Glińskiego i S. Zabrzezińskiego).

¹³⁹ Шейфер В. Мельничья уния і ўнутраны канфлікт у Вялікім Княстве Літоўскім // Бiałoruskie Zeszyty Historyczne, nr 17. Białystok, 2002, s. 208.

¹⁴⁰ R. Jaworski zauważył, że na zamku wileńskim w II połowie XV w. stale zatrudnieni byli woźnicy, których zadaniem było powożenie podczas przejazdu monarchy między rezydencjami, zapewnienie transportu opału, wody i innych surowców (Jaworski R., op. cit., s. 115).

¹³⁰ Chodzi tu o ucztę krakowską u Zygmunta Jagiellończyka odbytą 29 września 1504 r. (patrz m.in. Pietkiewicz K. Wielkie Księstwo Litewskie..., s. 117).

¹³¹ Neuman M., Pietkiewicz K. Lietuvos didžiojo kunigaikščio... // LIM, 1995 metai, s. 204–212.

¹³² Pietkiewicz K., op. cit., s. 116.

¹³³ Dworzaczek W. Łaski Jan... // PSB, t. XVIII, s. 229.

¹³⁴ Акты литовско-русского государства / Wyd. М. Довнар-Запольский. Москва, 1900, з. 1 (1390–1529), nr 79, s. 103.

wielkoksiążęcych, która zmagazynowana była na tamtejszym zamku lub przy dworze wielkoksiążęcym¹⁴¹. Jest to o tyle wiarygodne, jak uczy znacznie późniejszy przykład z 1569 r., że owies z magazynów na potrzeby koni wielkoksiążęcych przewożono np. w beczkach ładowanych na wozy¹⁴². Jako, że mowa tu tylko o jednym woźnicy należy przypuszczać, iż za pracę przy transporcie zboża mogli odpowiadać chociażby poddani hospodarscy z pobliskich dzierżaw, a rola owego woźnicy sprowadzała się do funkcji kierowniczej, jak pisał o tym Zygmunt August w maju 1569 r. – *А для прудишого виправованя и высыланя подданныхъ, ку пригледанью отъвезеня тыхъ овсовъ, послали есмо дворанина нашого <...>*¹⁴³. Jednak Zabrzeziński, udostępniwszy mu owies, z nieznanych nam powodów zagroził represjami w razie, gdyby ten ponownie się zjawił¹⁴⁴. Sprawa, z inicjatywy Glińskiego

go, któremu jako marszałkowi nadwornemu podlegał ogół dworzan¹⁴⁵, miała trafić przed oblicze władcy. Podczas audyencji w Wilnie świadomie złamał on w stosunku do marszałka ziemskiego obowiązującą etykietę, obrażając go tym samym – nie wstał bowiem i nie podszedł do niego przywitać się, gdy ten wszedł do sali audiencyjnej. Tymczasem, gdy później pojawił się Gliński, monarcha postąpił już właściwie, co wywołało otwarte niezadowolenie ze strony Zabrzezińskiego, który jako marszałek

---

Kłoczko (*Pietkiewicz K.*, op. cit., s. 111). Zabrzeziński mógł wiedzieć, że panujący planując na jesień 1503 r. wyjazd do Polski wybrał już inną trasę podróży, tzw. wariant grodzieński (*Kopaczek J.* Zarys dziejów królewskiego traktu Kraków–Lublin–Wilno i jego przywrócenie jako „Via Jagiellonica // Związki Lublina i Wilna. Studia i materiały / Pod red. T. Rodziewicza. Lublin, 2011, t. I, s. 89), stąd za niezrozumiałe uznał żądanie wydania paszy magazynowanej może na wypadek przyjazdu Aleksandra Jagiellończyka do Trok. Ponadto za bezpośrednio odpowiedzialnego za tego typu zadania mógł uważać koniuszego nadwornego. Tym ostatnim był szwagier Glińskiego, Marcin Chreptowicz, na którego ten pierwszy mógł wywierać presję w różnych sprawach, zarówno jako marszałek nadworny (por. przypisy niżej), jak i powinowaty.

¹⁴⁵ Najlepiej oddaje to tytułatura użyta jeszcze przez jego poprzednika Hrehorego Ościka w 1494 r. – *marsalcis, ceterisque dignitaris ac curientibus nostris* (KDKW, t. I, nr 410, s. 475; Aleksander Jagiellończyk zatwierdza uposażenie kościoła N.M.P. w Grodzie), czyli „marszałek ogólny dygnitarzy i dworzan naszych [hospodarskich – *D. Sz.*]“ (tłum. D. Sz.). O szczegółowych kompetencjach marszałków nadwornych litewskich z XV–XVI w. czyt. szerzej w: *Wolff J.* Senatorem i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego 1386–1795. Kraków, 1885, s. 172; *Kamieniecki W.* Wpływy zakonne na ustrój litewski // *Przegląd Historyczny*. R. 1925, t. 25, s. 175; *Korczak L.* Marszałkowie ziemscy w Wielkim Księstwie Litewskim w XV wieku // *Cracovia–Polonia–Europa. Studia z dziejów średniowiecza ofiarowane Jerzemu Wyrozumskiemu w 60-tą rocznicę urodzin*. Kraków, 1995, s. 374; *Urzednicy centralni i dygnitarze...*, s. 75. Por. *Bielski M.*, op. cit., s. 1374; *Kromer M.*, op. cit., s. 97; *Strykowski M.* O początkach, wywodach, dzielnościach..., s. 587; *Летопись Рачинского // ПСРЛ*, т. XXXV, s. 167; VI, t. I, s. 135; *Бычкова М. Е.* Родословие Глинских... // *ЗОР*, т. 38, s. 112.

¹⁴¹ W Trokach pełnił on rolę dworu powiatowego i wojewódzkiego. Jego istnienie mamy poświadczone chociażby dla lat 1492, 1496, 1498 i 1529 (por. *Dubonis A.* Lietuvos didžiojo kunigaikščio leičiai XIII–XVI a.: iš Lietuvos ankstyvųjų valstybinių struktūrų praėjusių. Vilnius, 1998, s. 31, 124). Jaworski zauważył, że w czasach Zygmunta Augusta w różnych dworach gospodarskich wokół litewskiej stolicy utrzymywano blisko 400 koni pociągowych i wierzchowców na potrzeby dworu monarchy (*Jaworski R.*, op. cit., s. 113). Uważa on również, że koniuszy trocki był tym spośród urzędników lokalnych, który odpowiadał za opiekę nad końmi monarszymi podczas podróży władcy z Wilna do Krakowa przez Troki (*ibid.*, s. 114).

¹⁴² Lietuvos Metrika. Knyga nr. 532 (1569–1571). Viešųjų reikalų knyga 10 / Wyd. L. Anužytė, A. Baliulis. Vilnius, 2001, nr 20, s. 45.

¹⁴³ *Ibid.*, nr 22, s. 47. Autorowi nie udało się odnaleźć w Metryce Litewskiej (por. przyp. 68) podobnego, starszego przekazu.

¹⁴⁴ Może Zabrzeziński rezydował na zamku trockim, gdzie zgromadzone były rzeczne zapasy. Nie było już wówczas urzędu starosty trockiego, miejscowym kasztelanem był starosta żmudzki Stanisław Kieżgajło, a koniuszym namiestnik miednicki Michno

ziemski był przecież *mistrzem ceremonii* (G. Błaszczuk) dworu litewskiego¹⁴⁶. Na jego pytanie czym zasłużył sobie na takie traktowanie król przypomniał mu incydent z Trok. Zabrzeziński poczuł się dotknięty tą uwagą do tego stopnia, że wyszedł z audyencji, a króla od odebrania mu województwa miał powstrzymać rzekomo jedynie dożywotni charakter jego nadania¹⁴⁷. Zdaje się nie wierzyć w to Lidia Korczak, uważająca niesłusznie¹⁴⁸, że Zabrzezińskiemu odebrano jednak wo-

¹⁴⁶ Błaszczuk określił marszałków ziemskich *mistrzami ceremonii, porządku i bezpieczeństwa* (Błaszczuk G., op. cit., s. 19). Określenie to jest zbieżne z określeniem użytym do scharakteryzowania pozycji marszałków koronnych w konstytucji sejmu piotrkowskiego z 1504 r. (VC, t. I, s. 135).

¹⁴⁷ Герберштейн С. Записки о Московии. Москва, 1988, s. 188; idem. Записки о Московии. Москва, 2008, t. I, s. 467. Surowe traktowanie przez króla polskiego panów, którzy w jego obecności zachowywali się niegodnie postulował poprzednio Jan Ostroróg, którego pisma mogły być znane na dworze litewskim (Pamiętnik dla naprawy Rzeczypospolitej na sejmie za Kazimierza Jagiellończyka zamieszczonej przez Jana Ostroroga doktora obojga praw ułożony. Warszawa, 1831, s. 14). Ostatecznie do odebrania województwa trockiego Zabrzezińskiemu doszło na sejmie litewskim w Brześciu w początku 1505 r. (*Летопись Рачинского* // ПСРЛ, т. XXXV, s. 166). Co ciekawe tak ona sam, jak i jego zwolennicy w radzie monarszej nie zwracali, według zachowanych przekazów, uwagi na bezprawność tej decyzji, a raczej na niesłuszność jej powzięcia i jego niewinność (Miechov de M., op. cit., s. 365; AT, t. I, s. 17; Bielski M., op. cit., s. 924; Kromer M., op. cit., s. 87; Strykowski M. Kronika polska..., s. 579). Wydaje się jednak, że taka reakcja była obliczona na odzyskanie zaufania króla, gdyż ten pozbawiając Zabrzezińskiego województwa złamał jednak art. 27 przywileju ziemskiego z 1492 r., traktującego o konieczności uzyskania przez wielkiego księcia zgody panów rady na odebranie stanowiska na wszystkich szczeblach administracji (*Skarbiec dyplomatów...*, op. cit., nr 2044, s. 267). Jakkolwiek otrzymał on od Aleksandra Jagiellończyka, a następnie Zygmunta Starego liczne dobra, m.in. miasto Olitę, za jego wiary, stałość i służby (por. LM I, nr 503, s. 104; Wilno, 3 lutego 1536).

¹⁴⁸ Por. m.in. AA, nr 278, s. 461 (list delegatów Gdańska do swoich rajców z sejmu litewskiego w Brześciu z 25 lutego 1505 r.).

jewództwo, z którym ostatni raz wystąpił rzekomo 7 września 1503 r.¹⁴⁹ Tak czy inaczej zdaniem Czaropki Zabrzeziński odtąd jedynie stale tracił dotychczasowe wpływy na wileńskim dworze¹⁵⁰. Odrębnym problemem pozostaje wątpliwość czy Zabrzeziński, lub jakikolwiek inny pan litewski w tym czasie z własnej woli wykluczyłby się z otoczenia monarchy, występując przy tym tak jawnie i samowolnie¹⁵¹.

Niestety Herberstein nie podał żadnych wskazówek chronologicznej tego wydarzenia. Jednak fakt, iż Aleksander Jagiellończyk miał być już wówczas polskim królem, zaś Jan Zabrzeziński jeszcze wo-

¹⁴⁹ Korczak L. Litewska rada wielkowskażęca w XV wieku, nr 60, s. 102.

¹⁵⁰ Чапонка В., op. cit., s. 10.

¹⁵¹ Zwróćmy uwagę, że gdy Aleksander Jagiellończyk nie dopuścił w początku 1505 r. do swojej niektórych panów litewskich w tym Zabrzezińskiego, ci udali się nawet na sejm koronny do Radomia i poprosili o pomoc panów polskich, aby odzyskać względu panującego, co świadczy o ich determinacji w tej sprawie (*Szule D.* Z problematyki konfliktu Glińskich z Zabrzezińskimi w latach 1504–1506. Spór o dzierżawę starostwa w Lidzie... // *Koło Historii...*, nr 9, s. 172–173). Z drugiej jednak strony Zabrzeziński musiał być człowiekiem zdecydowanym, także w działaniach politycznych, i to nawet jeśli przeciwstawiał się nimi wielkiemu księciu. Tak było chociażby w 1504 r., gdy niektórzy panowie litewscy, w tym Zabrzeziński, powołując się na przywilej ziemski z 1492 r. sprzeciwili się poleceniu Aleksandra Jagiellończyka wprowadzenia na starostwo w Lidzie powinowatego Michała Glińskiego Andrzeja Drożdży (*ibid.*, s. 157–161). Jak zauważył Piotr Węcowski znane są nieliczne, choć pochodzące zarówno z XV, jak i XVI w. przypadki samodzielnego oddalenia się z rady monarszej w sąsiedniej Polsce, motywowane innymi aniżeli np. zdrowotnymi przyczynami. Tak było jego zdaniem już w przypadku Jana Tarnowskiego z 1412 r. (*Węcowski P.* Działalność publiczna możnowładztwa małopolskiego w późnym średniowieczu. Warszawa, 1998, s. 80–82). Przytoczył on także interesujące słowa wypowiedziane przez część senatorów koronnych do Zygmunta Augusta – *Gdy Wasza Kr[ó]lewska] M[ó]śc. Nami gardzisz, a nam nie ufasz, my tedy z Waszą Kr[ó]lewska] M[ó]śc. radzić nie możemy ani nie będziemy* (*ibid.*, s. 80, przyp. 67). Czy podobnie skrzywdzony czuł się Zabrzeziński?

jewodą trockim pozwala przypuszczać, że wydarzenie to musiało mieć miejsce między grudniem 1501 a początkiem lutego 1505 r.¹⁵² W tym okresie natomiast Aleksander Jagiellończyk przebywał w Wilnie jedynie od początku 1502 do 30 września 1503 r., z krótką przerwą na pobyt w Ejszyszkach w końcu stycznia 1503 r.¹⁵³ Nie sposób niestety jednoznacznie stwierdzić czy wydarzenie przytoczone przez Herbersteina miało miejsce przed czy po maju 1503 r. i czy to o nim myślał Aleksander Jagiellończyk wypowiadając wówczas pod adresem Jana Zabrzezińskiego słowa „<...> już częstokroć o wielkie różności i rozterki od ciebie dla nas przychodzą, <...>, a twoich niezgód i rozterek słuchać i sądzić musieliśmy <...>”¹⁵⁴. Nie wykluczone, że sięgnięcie po zapasy paszy magazynowanej poza Wilnem, miało służyć jakiemuś dalszemu wyjazdowi, może więc należy je łączyć już z wyjazdem monarchy do Polski na jesieni 1503 r.¹⁵⁵ Można

jednak przypomnieć jeszcze, że w między 14 a 17 maja 1503 r. w Krakowie nastąpiły gwałtowne przymrozki, bardzo silne ochłodzenie i opady śniegu, co mogło niektórym zwiastować nieoczekiwany powrót zimy¹⁵⁶. Nie wiemy co prawda jaka w tym czasie pogoda panowała w Wilnie¹⁵⁷, jednak wieści o pogodzie krakowskiej mogły szybko dotrzeć do monarchy, który w obawie przed powtórzeniem się jej w Wilnie nakazał zmagazynowanie tak ważnego dla utrzymania koni gospodarskich w zimie zboża. Ponadto ekstremalne zdarzenia pogodowe skutkowały zmniejszeniem produkcji zbóż, o które należało wówczas szczególnie dbać¹⁵⁸. Znacząca może być tu niemal histeryczna reakcja Zabrzezińskiego, który musiał zdawać sobie sprawę, że polecenie przewiezienia zboża pochodziło od samego wielkiego księcia. Tak czy inaczej opisane przez Herbersteina wydarzenie zapewne zaostriżyło jeszcze

¹⁵² Szulc D. Z problematyki konfliktu Glińskich z Zabrzezińskimi w latach 1504–1506... // *Koło Historii...*, nr 9, s. 167.

¹⁵³ Neuman M., Pietkiewicz K. Lietuvos didžiojo kunigaikščio... // LIM, 1995 metai, s. 203–210.

¹⁵⁴ ALM, t. II, nr 661, s. 123; Pietkiewicz K. Wielkie Księstwo Litewskie..., s. 114.

¹⁵⁵ Skądinąd wiemy, że w dniu wyjazdu, 30 września 1503 r. ze skarbu gospodarskiego wypłacono 40 kop groszy koniuszemu nadwornemu Marcinowi Chreptowiczowi (Lietuvos didžiojo kunigaikščio Aleksandro Jogailaičio dvaro sąskaitų knygos..., s. 330), który był szwagrem Glińskiego (Ryżewski G. Ród Chreptowiczów herbu Odrowąż. Kraków, 2006, s. 59, 63–64). Niestety, do chwili obecnej organizacja dworu litewskiego z tego czasu nie została kompleksowo omówiona. Jakkolwiek znamy pracę Pietkiewicza K. Dwór litewski wielkiego księcia Aleksandra Jagiellończyka... // Lietuvos valstybė XII–XVIII a. Vilnius, 1997, w której znajdujemy odtworzone przez Niego rejestry dworzan. Z kolei piszący te słowa nie uzyskał zgody na wgląd do znajdującej się w Archiwum KUL pracy doktorskiej Józefy Olszówki. Dwór królewski Aleksandra Jagiellończyka w latach 1501–1506. Lublin, 2007, obronionej pod kie-

runkiem s. prof. dr hab. Urszuli Borkowskiej OSU, w której na s. 78 i nn. Autorka omówiła funkcjonowanie służby stajennej. Za udostępnienie spisu treści tej pracy pragnę niniejszym podziękować Pani dr Agnieszce Nalewajek z Instytutu Historii KUL. Dodam, że w tym czasie, w przeciwieństwie do Korony, nie nastąpiło jeszcze rozdzielenie dworu wielkoksiążęcego od kancelarii, która pełniła rolę instytucji służebnej względem władcy, o nie do końca określonych kompetencjach. Stanowiła więc wciąż część dworu, jakkolwiek w tej dziedzinie dotychczasowa literatura wydaje się niewystarczająca (zob. Jaworski R. Kancelaria litewska XIV–XVI wieku. Stan i specyfika badań. Postulaty badawcze // Polska kancelaria królewska czasów nowożytnych między władzą a społeczeństwem. Materiały konferencji naukowej. Toruń 18 kwietnia 2002 roku / Pod red. W. Chorażyczewskiego i W. Krawczuka. Toruń, 2003, s. 91–92, 100–101).

¹⁵⁶ Limanówna D. Rekonstrukcja warunków klimatycznych Krakowa w pierwszej połowie XVI wieku. Warszawa, 2001, s. 96, 98.

¹⁵⁷ Wiemy jedynie, że odnotowane w Krakowie w lipcu 1503 r. upały dotknęły także całą Europę Środkową w tym Czechy i Niemcy (ibid., s. 103–104, 106).

¹⁵⁸ Por. ibid., s. 102.

relacje między marszałkiem ziemskim a nadwornym.

Tylko chwilowe uspokojenie...

Gdy we wrześniu 1503 r. król, po półtorarocznej nieobecności w Polsce, wyjechał wreszcie z Wilna¹⁵⁹ na sejm koronny do Lublina zabrał z sobą kilku panów litewskich. Dzięki dokumentowi wydanemu 22 października 1503 r. w Międzyrzeczu dowiadujemy się, że wraz z Aleksandrem Jagiellończykiem do Lublina podróżowali panowie Michał i Wasyl Glińscy, podczaszy Mikołaj (II) Radziwiłł, ochmistrz wielkiej księżnej Wojciech Kłoczko, brat koniuszego trockiego Michny Kłoczki, oraz koniuszy nadworny Marcin Chreptowicz, szwagier Glińskiego¹⁶⁰. Niebawem musiał dołączyć do nich także trzeci z braci Glińskich, Iwan¹⁶¹. Zwaśniony z Glińskimi Jan Zabrzeziński pozostał na Litwie, gdzie wraz z innymi panami z rady wielkksiążęcej miał sprawować rządy podczas nieobecności władcy¹⁶². Prawdopodobnie przez cały ten czas wielkiemu księciu towarzyszył Michał Gliński¹⁶³. Aleksander Jagiellończyk powrócił na Litwę dopiero 1 lutego 1505 r.¹⁶⁴, aby wziąć udział

w sejmie w Brześciu, będącym apogeum konfliktu Jana Zabrzezińskiego z Michałem Glińskim¹⁶⁵. Niemniej kolejną skargę, tym razem dotyczącą niewykonania przez panów rady, w tym marszałka ziemskiego, jednego z poleceń królewskich, Gliński złożył na ręce panującego w Krakowie w lipcu 1504 r., gdy właśnie przebywał tam w poselstwie do rady Królestwa oskarżony Zabrzeziński, co przyczyniło się do późniejszych wydarzeń brzeskich¹⁶⁶.

Wnioski:

- za nieprawdziwy i tendencyjny należy uznać przekaz Stanisława Górskiego, jakoby przyczyną konfliktu Michała Glińskiego z Janem Zabrzezińskim była różnica religii,
- podobnie odzwierciedlenia w źródłach nie znajdują twierdzenia innych historyków renesansowych (Maciej z Miechowa (1521), Marcin Bielski, Maciej Strykowski), upatrujących w przyczynach konfliktu dążenie Glińskiego do władzy nawet drogą planowania zamachu na życie wielkiego księcia Aleksandra Jagiellończyka,
- ustalenia historyków z I połowy XIX wieku (m.in. Narbutt, Lelewel) na temat konfliktu także wydają się bałamutne, w części oparte na przekazach XVI-wiecznych, w części zaś wynikają z płątania faktów,
- za rzeczywistą i podstawową przyczynę konfliktu należy za to uznać wzrost znaczenia Glińskiego na dworze monarchicznym, jego wpływ na króla, fakt, iż

¹⁵⁹ Halecki O. *Dzieje unji jagiellońskiej*. Kraków, 1920, t. II, s. 26.

¹⁶⁰ LM 5, nr 148, s. 265 (przywilej Aleksandra Jagiellończyka dla Stanisława Montowtowicza na ziemi w powiecie żmudzki); L. Finkel przywołał inny dokument wydany w Międzyrzeczu 19 października, na którym testowali także namiestnik brzeski Stanisław Petkowicz oraz marszałek drohicki Jan Steczkowski (Finkel L., op. cit., s. 100, przyp. 4).

¹⁶¹ LM 5., nr 149, s. 266 (przywilej Aleksandra Jagiellończyka dla Lwa Bogdanowicza na wzniesienie zamku w Ostrowie nad Żelową); *Pociecha W.* Gliński Iwan (zm. przed 1522 r.) // PSB, t. VIII, s. 62.

¹⁶² Finkel L., op. cit., s. 100.

¹⁶³ Ibid., s. 102–103.

¹⁶⁴ Papee F., op. cit., s. 99–100.

¹⁶⁵ Szulc D. *Z problematyki konfliktu Glińskich z Zabrzezińskimi w latach 1504–1506. Spór o dzierżawę starostwa w Lidzie...* // *Koło Historii...*, nr 9, s. 162–171.

¹⁶⁶ Ibid., s. 156, 158.

- w gronie dotychczasowej elity władzy uchodził z pewnością za *homo novus*, dodatkowo pochodzenia tatarskiego, a także osobiste ambicje obu skonfliktowanych panów, oraz ewentualne spory kompetencyjne między nimi,
- pierwsza pewna wzmianka o konflikcie Glińskiego z Zabrzezińskim dotyczy sporu jaki rozstrzygnął osobiście Aleksander Jagiellończyk 17 maja 1503 r. Panowie, wzajemnie oskarżający się o planowanie zabójstwa swojego adwersarza, zostali objęci wysoką zaręką, której towarzyszyło monarsze ostrzeżenie wskazujące na zagrożenie ich życia, gdyby kontynuowali spór. Faktem jest, że konflikt został wówczas chwilowo uśmierzony,
  - publiczna rozprawa mogła nie tylko poróżnić panów litewskich, którzy z czasem zaczęli się opowiadać po stronie Glińskiego lub Zabrzezińskiego, ale także doprowadzić do zwiększenia zainteresowania wewnętrznymi sprawami Litwy ze strony panów koronnych, którzy licznie uczestniczyli w wydarzeniach z maja 1503 r. jako mimosłowni świadkowie,
  - natomiast jedynie ogólnie, na okres od początku 1502 do końca września 1503 r. można datować opisany szczegółowo przez Sigismunda von Herberstein sprovedowany przez Zabrzezińskiego incydent z pobiciem dworzana hospodarskiego w Trokach, o którym Gliński doniósł monarsze. Odpowiedzią Aleksandra Jagiellończyka było publiczne złamanie przez niego etykiety względem Zabrzezińskiego, co skutkowało znaczącym pogorszeniem się relacji między nimi. Jest to przy tym znakomity, choć późny, opis ceremonii jaka obwijała na dworze wileńskim podczas audiencji udzielanych przez wielkiego księcia panom litewskim w początku XVI wieku.

THE ORIGINS AND THE BEGINNING OF THE FEUD BETWEEN MICHAŁ GLIŃSKI AND JAN ZABRZEZIŃSKI IN THE YEAR 1503. FROM THE HISTORY OF TRANSFORMATION IN THE POWER ELITE IN LITHUANIA AT THE BEGINNING OF THE 16TH CENTURY

Dominik Szulc

S u m m a r y

The subject of the article is the circumstances accompanying the breakout of the feud between two Lithuanian marshals from the reign of Alexander I – land marshal Jan Zabrzeziński and marshal of the court Michał Gliński. What terminated with the assassination of Zabrzeziński in 1508, commenced in, my opinion, sometime between 1501 and 1503 at the backdrop of the competition for influences in the court, competition for the authorities of both marshals and personal rivalry. They both differed in terms of the social background, the career path in the court, and their conflict was a symbol of slow changes within the ranks of Lithuanian elites, which commenced in Lithuania as early as the last decade

of the 15th century, when the Great Duke carried out a reform of offices establishing among others marshal of the court office.

It was believed until now that the oldest known manifestation of the feud between Gliński and Zabrzeziński was the argument held in the presence of the monarch in Vilnius in May of the year 1503. Gliński then accused Zabrzeziński of planning his assassination, presenting the alleged witnesses who confirmed the truthfulness of the accusation. Alexander I however did not pass a verdict which would definitively arbitrate the conflicting sides. He only forbid them to plot against one another, imposed a *homo vadium* on both of them and threatened them

both with “death penalty” if the situation ever repeated.

In my opinion, another important manifestation of this feud was an argument held again in the presence of the monarch in Vilnius. It cannot be excluded that it preceded the aforementioned incident. It concerned the difficulties made by Zabrzeziński to a coachman who was sent by Gliński to fetch the feed for the royal horses. The case ended with a courtly scandal – Alexander I allegedly offended Zabrzeziński with his gestures during an official au-

dience at the court, which resulted in a similar reaction of the land marshal.

It can therefore be seen that owing to the research on the origins of the conflict between Michał Gliński and Jan Zabrzeziński it is possible to learn not only about the conflict but also about the details of the arguments over the authority between the highest in rank courtly dignitaries, the circumstances of the public audiences held by Alexander I or the functioning of the stable courtly service in Lithuania at the beginning of the 16th century.

MYKOLO GLINSKIO IR JONO ZABEREZINSKIO KONFLIKTO GENEZĖ IR PRADŽIA 1503 METAIS. VALDANČIOJO ELITO POKYČIAI LIETUVOJE XVI AMŽIAUS PRADŽIOJE

Dominik Szulc

S a n t r a u k a

Straipsnio tema yra dviejų Lietuvos maršalkų – žemės maršalkos Jono Zaberezinskio ir dvaro maršalkos Mykolo Glinskio – konflikto aplinkybės. Konfliktas baigėsi Jono Zaberezinskio nužudymu 1508 m. Ginčas prasidėjo tarp 1501 ir 1503 m., kai maršalkos siekė įgyti didesnę įtaką valdovo dvare ir kovojo dėl kompetencijų bei asmeninių reikalų. Varžovai skyrėsi savo socialine kilme ir karjeros dvare istorija, o jų konfliktas simbolizavo pamažu vykstančias permainas Lietuvos elito viduje, kurios prasidėjo XV amžiaus paskutiniame dešimtmetyje. Tuomet Lietuvos didysis kunigaikštis reformavo valstybines pareigybes – įsteigė, be kita ko, dvaro maršalkos pareigybę.

Iki šiol istoriografijoje buvo manoma, kad seniausias žinomas konflikto poreiškis buvo ginčas monarcho akivaizdoje Vilniuje 1503 m. gegužę. Glinskis kaltino Zaberezinskį, kad šis planuojęs jį nužudyti, ir kvietė liudytojus, siekdamas įrodyti kaltinimų pagrįstumą. Tačiau Aleksandras Jogailaitis

konflikto tuo metu nesprendė, o tik skyrė sankcijas ir abiem pagrasino mirties bausme, jei kivirčiai kartotųsi.

Kitas svarbus šio konflikto požymis buvo ginčas, taip pat kilęs valdovo akivaizdoje Vilniuje. Gali būti, kad tas ginčas kilo anksčiau nei prieš tai minėtas incidentas. Ginčas buvo susijęs su Zaberezinskio padarytais nemalonumais valdovo vežikui, kurį Glinskis buvo pasiuntęs į Trakus dėl karaliaus arklių pašaro. Atvejis baigėsi skandalu dvare – Aleksandras tariamai įžeidė Zaberezinskį savo gestu oficialaus priėmimo metu ir sulaukė panašios žemės maršalkos reakcijos.

Tirdami Jono Zaberezinskio ir Mykolo Glinskio konflikto ištakas, galime gauti informacijos apie ginčų valdančiojo elito viduje dėl kompetencijos ribų pobūdį, viešos Aleksandro Jogailaičio audiencijos aplinkybes, taip pat informacijos apie tai, kaip veikė dvaro arklidžių tarnyba Lietuvoje XVI a. pradžioje.

*Įteikta 2014 03 11
Parengta skelbti 2014 04 29*